Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

1921 оной ... 21-нээ гарана. | № 195 (18518) | 1990 оной августын 25, суббото | Сэн 3 мүн.

Тэжээл бэлэдхэлгэ—бүгэдын хэрэг

ЯАРАХА, ТҮРГЭДХЭХЭ ХЭРЭГТЭЙ

Түнхэнэй районой ажахынуудта сенаж багаар абтаа.

Олон район сенажаар дүүргэгдэһэн траншей хушаха полиэтиленовэ пленкын үгы дээрэһээ энэ хүдэлмэримнай унжагайраа гэһэн шалтаг урдаа барина. Үнэндөө республикамнай иимэ пленкоор дуталдажа, нилээд бэрхэтэй байдалда ороо ааб даа. Зүгөөр пленкын орондо сенажаар дүүргэгдэһэн траншейнүүдтэ нэгэ дүрбэлжэн метр бүхэндэ табан килограмм хүрэтэр дабһа сүршөөд, һайнаар нягтаруулан дарахада шанарынь доошолхогүй гэжэ эрдэмтэд, мэргэжэлтэд мэдүүлнэ. Бии байгаа иимэ аргыя дүүрэнээр хэрэглэхэ гэшэ тэжээл бэлэдхэгшэдэй зорилго болоно.

Силосэй ургамалнууд мүнөө түлэг дундаа хуряагдажа байна. Тиимэһээ иимэ зүйлэй тэжээл үнгэрһэн долоон хоногойхиһоо 10 процент ехээр дарагдаа.

Һүүлэй мэдээгээр Баргажанай, Яруунын, Захааминай, Кабанскын, Түнхэнэй, Хориин райондо силос ехээр дарагдаһан байна. Хура бороогой орожо, ехэ һаад түбэг ушаруулжа байгаашье һаань, дурсагдагша районой ажахынуудай механизаторнууд наратай сэлмэг үдэрнүүдтэ бүхы машина, техникээ бүтээсэтэйгээр хүдэлгэжэ, силосэй ургамалнуудые горитойгоор хуряагаа ха юм.

Хүдөө ажахын ШЭНЖЭЛЭЛ

Байгша ондо үбһэ тэжээл бэлэдхэхэ харюусалгата хаһамнай урдынхиһаа нилээд ойротожо эхилээ гэшэ. Тиимэһээ илангаяа үбһэн энэ жэлдэ һайн шанартайгаар хуряагдажа һүрилэгдэхэгүйнь мэдээжэ. Эдеэ хоолой продуктнуудые ехээр үйлэдбэрилхэ зорилгын табигдаад байһан мүнөө үедэ бүхы тэжээлээ бирагүйхэн шанартайгаар бэлэдхэжэ болохогүй бшуу. Тусхайлбал, сенаж, силосэй шанарта онсо анхарал хэрэгтэйл даа.

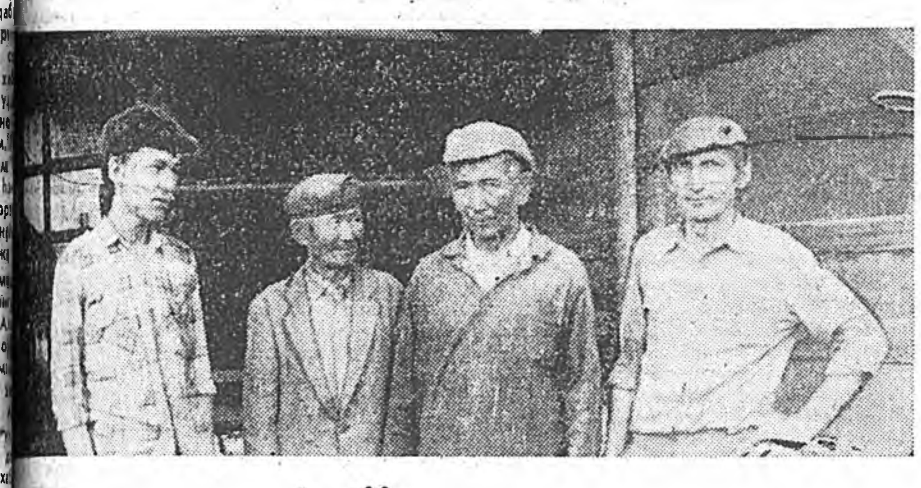
Ногооной витаминтай гурил гаргаха агрегадууд һүүлэй үедэ бүтээсэтэйгээр хүдэлгэгдэбэ. Ушарынь хадаа гурил болгогдохо ногоон поли дээрэ жэгдэ эдеэшэжэ захалаа гээшэ.

Хэрбээ республика дотор бүхыдөө. абтаад байһан үбһэ тэжээлээ тэжээлэй единицэдэ оруулжа тоолоходо, дүн хамта 964.038 центнертэ хүргэгдөөд байна. Эндэ Кабанскын район урагшатай гэхэ гү, али малай условно толгой бүхэндэ 5,96 центнер тэжээлэй единицын хэмжээнэй үбһэ, сенаж, силос, ногооной гурил бэлэдхээ. Мүн Түнхэнэй райондо 3,08 центнер, Ивалгын райондо 2,86, Баргажанай районой колхоз, совхозуудта 2,95, Хурамхаанай райондо 2,33, Тарбагатайн райондо 2,86, Хориин районой ажахынуудта 2,20 центнер тэжээлэй единицын хэмжээнэй элдэб зүйлэй үбһэ тэжээл абтаба. Мүнөөдэрэй байдалаар эрхимүүдэй зэргэдэ гараһан эдэ районуудай дүнгүүд бодото дээрээ бирагүйхэн гээд хэлэлтэй. Юуб гэхэдэ, намарай эхин — август һарын гурбадахи долоон хоногой эсэстэ иимэ багаар тэжээл бэлэдхээд байһамнай аюултайшье ааб даа. Саашадаа тэжээл бэлэдхэлгымнай хүдэлмэритэй ургаса хуряалга зэргэсэжэ, бүришье шахардуу байдал хүрэжэ ерэхэнь. Тиимэһээ эдэ үдэрнүүдтэ үбһэ тэжээл бэлэдхэхэ хүдэлмэреэ улам түргэдхэхэ гээшэ гансашье үбһэшэдэй бэшэ, мүн силос, сенаж даража байһан механизаторнуудай зайлуулашагүй шухала зорилгонуудһаа нэгэн болоно.

Редакциин агропромышленна таһаг.

РЕСПУБЛИКЫН РАЙОНУУДТА ҮБҺЭ ТЭЖЭЭЛ БЭЛЭДХЭЛГЫН ЯБАСА ТУХАЙ
1990 оной августын 20-ной мэдээн
(Түсэбэй дүүргэлтэ — процентээр)

Районууд	үбһэн	сенаж	силос	ногооной витаминтай гурил	Малай условно толгой бүхэндэ бэлэдхэгдэһэниинь тэжээлэй единицын хэмжээгээр (центнерээр)
Баргажанай	30,9	47,1	18,0	22,6	2,95
Баунтын	20,3	—	9,6	—	1,60
Бэшүүрэй	10 6	5,7	7,6	18,0	1,33
Зэдын	6,9	21,6	4,5	15,6	1,74
Яруунын	14,6	25,1	50,4	34,2	1,73
Загарайн	31,3	—	—	3,8	1,65
Захааминай	18,4	—	33,5	20,4	1,23
Ивалгын	22,1	23,1	18,5	15,1	2,86
Кабанскын	42,5	42,5	51,2	38,8	5,96
Хэжэнгын	12,2	14,1	6,2	41,0	1,45
Хурамхаанай	41,4	0,8	10,2	32,0	2,33
Хяагтын	3,3	26 6	4,6	30,6	1,96
Мухар-Шэбэрэй	13,5	8,8	10,3	13,5	1,41
Ахын	10,8	—	—	—	0,19
Прибайкалиин	18,2	—	—	11,4	1,13
Хойто-Байгалай	20,8	—	—	17,9	0,99
Сэлэнгын	14,6	12,1	—	16,7	1,35
Тарбагатайн	16,8	22,1	11,9	25,2	2,86
Түнхэнэй	37,5	1,4	43,6	67,0	3,08
Хориин	17,3	23,0	34,5	28,2	2,20
Республика бүхыдөө	18,8	17,4	—	22,7	1,99

БЭЭЛҮҮЛХЭЛ БАЙХАБДИ

Ямаршье жэлдэ эгээл энэ август-сентябрь соо үбһэ тэжээл бэлэдхэлгэ, орооһо таряанай болон бусад таримал ургамалнуудай ургаса хуряалга хабсараад, хүдөөгэй зондо одоол халуун хүдэлмэриин хаһа болодог ха юм даа. Энээндэ хүнүүднай даданхай, эртэнһээ бэеэ зэһэнхэй байдаг гээшэ.

Тиигэбэшье энэ жэлэйхидэл адли иимэ орёо бэрхэтэй, шахардуу хаһа манай эндэ үнихэнэй үзэгдөөгүй, май-июнь соо гандажа, ургамал ногооной ургасын гарасые гэдэргэ татаад, һүүлдэнь июль соо бороо ороходоо, тэрэнь бүри ехэдээд, үбһэ хуряалгые нилээд хойшо татаба бшуу. Мүнөөшье аадар бороогой адхархань зогсоногүй.

Иимэ эрхэ байдалда хайшаншье гэжэ һаань, адууһа малайнгаа эдихэ үбһэ тэжээл абахал ёһотой болонобди.

Байгша ондо колхозой бригада, звенонууд 21 мянган центнерһээ бага бэшэ үбһэ сабшажа абаха, 1500 тонно сенаж, 6000 тонно силос дараха, 600 тонно витаминтай ногооной гурил татажа бэлдэхэ байна. Ондоогоор хэлэбэл, юунэйшье болоод байгаа һаа, малайнгаа условно толгой бүхэндэ 25 центнерһээ бага бэшэ тэжээлэй единицэ болохо хоол нөөсэлхын түлөө тэмсэхэл зэргэтэйбди.

Айхабтар ехэ, харюусалгатай зорилгонуудай урдань тулажа ерээд байһаниие һайн ойлгожо, манай механизаторнууд, бүхы ажалшад ямаршье захиралта заабари, һануулгагүйгөөр хамаг хүсэеэ, арга боломжоёо элсүүлжэ хүдэлнэ гэжэ онсолон тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Хура бороогой хэды һаатуулаа, ажалыень гэдэргэ татаашье һаань, олонхи звенонууд зааханшье арга оложо, тэбэрэеэр, бухал-бухалгаар гэхээр лэ суглуулжа, үбһэнэйнгөө нөөсые нэмээхые оролдоно.

Һүүлэй мэдээгээр колхоздо 10 гаран мянган центнер үбһэн сомогдожо абтаа. Мүн 3000 тонно силос нүхэ траншейдэ хэгдээ. Үшөө 250 тонно витаминтай ногооной гурил татагдаа. Бүхы дээрээ энэмнай тиимэшье ехэ бэшэ ааб даа. Теэд тохёолдоһон эрхэ байдалда бии байһан бүхы арга боломжо яһалал хэрэглэгдээ гэжэ тоолонобди.

Саашадаа тэжээл бэлэдхэлгын эршэ түргэдхэгдэхэ, үбһэ, сенаж, силосэй нөөсэ хараа байса түргэн нэмээгдэхэ ёһотой. Нэгэдэхеэр, бүхы ургамалнуудай ургаса эгээл дээдэ хэмжээндээ хүрэбэ. Хоёрдохёор, хура бороошье намдаха шэгтээ болобо.

Энэ жэлэй байдалые хаража үзөөд, бидэ үбһэшэдэй томо звенонуудые эмхидхэнгүй, харин багахан 7—8 хүнһөө бүридэһэн, гол түлэб оньһожоруулагдаһан звенонуудые бии болгоо һэмди. Юуб гэхэдэ, үсөөхэн хүнһөө бүридэһэн звенодо ажалайнь эмхидхэл һүрэггүй һайн байдаг. Тэдэнэр үбһэеэ бага-багаар сабшаад, тэрэнээ наратайда һэлижэ, түргэн хуряаха аргатай байна бшуу.

Жэшээ болгон, механизатор Л. В. Шамаринай звеное нэрлэбэл, ажахыда бүхыдөө бэлэдхэгдэһэн үбһэнэй 40 шахуу процентые эдэнэр хуряажа абаа. Түсэбтэ даабарияашье хахадһаа холо үлүүлээ.

Тэрэшэлэн дүршэлтэй механизаторнууд А. А. Сороковиков, Л. Г. Калашников гэгшэдэй звенонууд Түгнын голдо үбһэ сабшана. Тэндэнь илангаяа ехэ хура бороотой байжа, үбһэшэдтэ нилээд бэрхэтэй, һанаа зоборитой байдал ушаруулна. Энээндэ тэдэнэр зэмэтэй бэшэ ха юм. Юрэдөөл халагни гэхээр лэ болоно.

Хартаабхын ургасын үшөө абтажа эхилэгдээгүй байһан дээрэһээнь А. И. Загиевай звеногойхид үбһэ пресс-подборщигоор багсалалсажа байнхай. Бүхыдэнь 1000 центнер үбһэ тюк болгоо.

Витаминтай ногооной гурил гаргадаг АВМ-0,65 болон АВМ-1,5 түхэлэй агрегадуудые хүдэлгэдэг звенонууд (машинистнүүдынь В. Н. Брылев, И. К. Варфоломеев) богони болзор соо ехэ тэжээл буйлуулжа шадаа. Түрүүшынь агрегат—100 тонно, хоёрдохинь 150 тонно гурил гаргаа.

Иимэ орёо бэрхэтэй үеын тохёолдоод байхада ажахын хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд гол хүдэлмэриингөө хажуугаар саг оложо, үбһэ тэжээл бэлэдхэлгэдэ баһал хам оролсон хабаадалсана. Жэшээнь, ахамад агроном М. В. Третьяков сенаж, силос дарадаг бригадые толгойлжо, үдэр бүри тэндэ хүдэлэлсэнэ. Партийна организациин секретарь А. К. Карпов, арадай депутадуудай сельскэ Соведэй түрүүлэгшэ П. Ф. Гилязов гэгшэд үбһэшэдэй звенонуудта ошоод хүдэлнэ.

Юрэдөөл, энэ хүдэлмэриин хажуу тээ байха хүн манайда үгы. Аргатайл, шадалтайл һаа, гарта хүлтөөрөө оролсоно.

Тэжээл бэлэдхэлгэдэ ямар технологи хэрэглэгдэнэб гэжэ тобшоор хэлэхэдэ, иимэ. Сенаж, силосэй ногоон намаада ондоо юушье холилсоногүйбди. Юуб гэхэдэ, ургамал ногоон хүхэ зандаа, шэмэтэй һайншье байна. Микро болон макро-зүйлнүүдые холёогүй тэжээлые үхэр мал һайнаар эдинэ, ашаг шэмэеэшье дээшэлүүлнэ гэжэ һаалишад, малшаднай хэлэдэг.

Энэ жэлэй эрхэ байдалда нойтобтор хүхэ үбһые тусхай аранга-түхеэрэлгэ дээрэ сомоод, полиэтиленовэ плёнкоор хушажа, доогуурнь вентиляторнуудаар дулаан агаараар үлеэлгээ һаа, үбһэн һайнаар хатаха байна. Теэд иигэжэ хушаха плёнко олдоногүй. Силосэй нүхэ ногоон намаагаар дүүргээд, плёнкоор хушаха аргагүй дээрэһээ хуушан хүр һолоомо хаянабди.

Тэжээл бэлэдхэлгэ дээрэ тохёолдоһон байдалые хараада абажа, райгүйсэдком, РАПО, колхоз, совхоз бүхэндэ организацинууд тэды шэнээн үбһэ бэлэдхэжэ үгэхэ ёһотой гэжэ шиидхэбэри гаргаһан байгаа. Теэд тэдэнэр мүнөөшье болотор манайда үбһэ абалсахамнай гэжэ ерээгүй даа. Тэрэ дээрэ хэлэгдэһэн шиидхэбэринь хооһон саарһан болоод һалахань гү?

Иигээд удахагүй шэнэ ургаса хуряалгын хаһа болохонь. Таряанай, илангаяа шэниисэ, ешмээнэй ургаса яһала һайн, гектар бүриһөө 25 хүрэтэр центнер орооһон сохигдохоор. Харин обёосой орооһон хүсэд эдеэшэжэ үрдихэгүйдөө болохонь. Тэрэнэй зарим хубиие орооһото-сенаж болгожо, нүхэндэ дараашье һаамнай, саада тээнь үлэһэн таряанһаамнай нёдондонойхиһоо бага бэшэ, хамта 80 мянган центнер орооһон абтаха гэжэ һанагдана.

Гансал эдэ бүхы ургасаяа гээлтэ хоролтогүйгөөр абахын түлөө хамаг шадалаараа оролдохо ёһотой болонобди.

А. КАЛАШНИКОВ,
Мухар-Шэбэрэй районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ, Социалис Ажалай Герой.

БЭРХЭШЭЭЛЭЙ УШАРБАШЬЕ...

...гоо аяар Хүнтэйһөө хоёр автомашинаар жолоошод Мунко Шадапов, Терентий Манжеев гэгшэд зөөнэ. Эдэ хоёр үдэртөө 4—5 эрьесэ хэнэ. Хажуугаарнь зайн галайнь элшэ үгэлгэ ходо таһалдашана.

Энээнһээ гадна А. С. Кожевинэй бригада мүнөө жэлдэ арендна подряд абажа, үшөө 135 гектар сабшалан даажа абаа. Тиимэһээ мүнөө бригадын зарим гэшүүд үбһэеэ сабшана.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Звеногой гэшүүд Толя Кожевин, Осодой Малагаев, Антон Орбоев, звеное даагша Алексей Кожевин. 2. Механизаторнууд Ким Гергенов ба Бато Аранзаев. 3. Жолоошон Мунко Шадапов.

В. ГАРМАЕВАЙ фототекст.
Хурамхаанай район.

ЖУРНАЛАЙ ЭЭЛЖЭЭТЭ НОМЕР

«Известия ЦК КПСС» журналай ээлжээтэ наймадахи номер хэблэгдэжэ, захил хэгшэдтэ эльгээгдэбэ. Партиин XXVIII съезд дээрэ һунгагдаһан Центральна Комитет болон Центральна Хиналтын Комисси тухай, партиин хүтэлбэрилхы шэнэ органуудай хүдэлмэриин түрүүшын алхамууд тухай дэлгэрэнгы мэдээсэл тэрээн соо үгтэнэ. КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүдэй, ЦК-гай секретарьнарай, ЦК-гай Секретариадай гэшүүдэй ба КПСС-эй ЦКК-гай Президиумэй гэшүүдэй дүрэ зурагууд, тобшо намтарнууд, мүн ЦК-гай Политбюрогой гэшүүдэй богонихон хөөрөөнүүд эндэ бии.

Партиин XXVIII съездын делегадуудта барюулагдаһан документнүүдые, материалнуудые журнал толилжо эхилбэ. КПСС-эй бюджет тухай, зөөри тухай, КПСС-эй XXVIII съездын делегадуудай асуудалнуудта Политбюрогой гэшүүдэй, гэшүүндэ кандидадуудай, партиин ЦК-гай секретарьнарай үгэһэн харюунууд, XXVIII съездын делегадуудаар һунгагдаһан партийна хүдэлмэрилэгшэдэй бүридэл тухай мэдээсэл, «КПСС-тэхи демократическа платформо» гэжэ документнүүд, «Съезд» гэжэ социологическа албанай дары түргөөр хэһэн мэдээсэлнүүд эдэнэй дунда бии. КПСС-эй XXVIII съездэ эльгээгдэһэн ажалшадай телеграмманууд ба бэшэгүүдһээ абтаһан хэһэгүүд эндэ үгтэнэ.

1920 оной январь һарада партиин ЦК-гай ажал ябуулга тухай хронико, «Марксистнууд-ленинецүүдэй холбооной» («Рютинэй бүлэг») платформын түрүүшын хоёр хуби, мүн Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай түүхын документнүүд (1941 оной июль) архивай бүлэгтэ үгтэнэ.

1991 ондо журналда ямар материалнуудай толилогдохо байһан түсэбүүд тухай дэлгэрэнгы мэдээсэл уншагшад энэ номерто олохо юм.

ДЕПУТАДУУДАЙ ХАНДАЛГА

СТЕПАНАКЕРТ. (ТАСС). СССР-эй арадай депутадууд З. Балаян, В. Габриелян, В. Григорян, Б. Дадамян, Г. Погосян гэгшэд СССР-эй Президентдэ, союзна республиканууда парламентнуудта хандаһан хандалга абаба.

Союзна республикануудай Верховно Соведүүдтэ Азербайджанай ССР-эй Президентын хандалга хадаа «ороной хүтэлбэри болон олониитые төөрюулхэ, Нагорно Карабахай армян хүн зониие хүсөөрөө хашаха, харшалха талаар түсэблэгдэһэн ябуулгануудые сагааруулха гэһэн һэдэлгэ болоно» гэжэ августын 23-да Арменийн радио болон телевиденеэр дамжуулагдаһан хандалга соо хэлэгдэнэ.

ХИЛЭ ДЭЭРЭ БОЛОҺОН УУЛЗАЛГА

КАЗАХ (Азербайджанай ССР). (ТАСС). Арменийн Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Л. Тер-Петросян СССР-эй МВД-гэй дотоодын сэрэгүүдые командалагша генерал-полковник Ю. Шаталинтай августын 22-ой үдэһөө хойшо Азербайджанай Казакска районой болон Арменийн Иджеванска районой хилэ дээрэ уулзаба.

Хоёр республикын КГБ-гэй түрүүлэгшэнэр В. Гусейнов, В. Бадамянц, Закавказиин Улаан тугта сэрэгэй округой сэрэгүүдые командалагша генерал-полковник В. Патрикеев, Арменийн дотоодын хэрэгүүдэй министр Л. Галстян гэгшэд тэрээндэ хабаадаһан байгаа. Шуһа адхаралгата хёмороо зүришэлдөөе дары зогсоохо шухала гэжэ тэдэнэр нэгэн һаналтайгаар мэдүүлбэ. Арменийн гурбан районой хилэ шадархи эгээл аюултай нютагуудта СССР-эй МВД-гэй дотоодын сэрэгүүдэй подразделенинүүдые оруулхаар шиидхэгдээ.

Хуули буса зэбсэгтэ эмхидэлнүүдһээ бүү зэбсэгүүдыень хуряажа абаха хэрэг республикын өөһэдын хүсэнүүдээр бэелүүлэгдэхэ юм гэжэ Л. Тер-Петросян үшөө дахин дабтаба.

Совет Социалис Республикануудай

Союзай Президентын Указ

РСФСР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ 1990 оной АВГУСТЫН 9-дэ БАТАЛАН АБАҺАН ТОГТООЛ ТУХАЙ

РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиум «РСФСР-эй бүрин эрхэтэ байдалай экономическа үндэһэн һуурииe хамгаалха тухай» тогтоол батален абаба. Тус тогтоол соо хэдэ хэдэн ондоо эд бараа худалдаха талаар союзно-республиканска болон гадаадын экономическа хэлсээнүүдые үнэнтэ бэшэ гэжэ соносхоно, ороной алтанай-валютна нөөсэнүүдые, бусад стратегическэ удхатай нөөсэнүүдые республикын Министрнүүдэй Соведэй хиналта доро абаха гэһэн һэдэлгэ гаргагдана.

Тус шиидхэбэри соонь РСФСР-эй гүрэнэй бүрин эрхэтэ байдал тухай Деклараци политическэ шухала удха шанартай документһээ үндэһэтэй гэжэ хэлэгдэнэ. Гэхэ зуура Союзай болон республикануудай хоорондохи эрхэ түлөөлэлгые ба зөөриие хизаарлалга Союзна шэнэ хэлсээнэй үндэһөөр бэелүүлэгдэжэ болохо юм. Мүнөө тэрэ хэлсээн бэлэдхэгдэжэ байнхай. Тиимэһээ тэрэнэй баталагдатар СССР-эй мүнөөнэй Конституциин ба хуулинуудай эрилтэнүүдэй дүүргэгдэхэ байһаниинь дамжаггүй, юундэб гэхэдэ, эдэ хуулинуудтай зохилдуулан, гадаадын экономическа ажал ябуулга бэелүүлэгдэнэ бшуу.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй шиидхэбэри ороной аша туһада горитой хохидол ушаруулжа, мүнөөнэй экономическа шахардуу эрхэ байдалда шухала хэрэгтэй эд бараа, урьһаламжа абаха арга боломжые орёо болгожо магад. Энэ шиидхэбэри үнэн дээрээ союзна бусад республикануудай экономическа бүрин эрхэтэ байдалые муудхаажа, ССР Союзай мэдэлэй продукци хэрэглэхэ эрхэ буруу һүргэхэ хэрэгтэ шэглүүлэгдэнэ.

Дээрэ хэлэгдэһэн шиидхэбэри худалдаа наймаанай-промышленна организацинуудай мүнөөнэй ажал ябуулгада юридическэ талаараа үндэһэ баримтагүйгөөр хамааралсаха һэдэлгэ болоно, үйлэдбэри болон хүтэлбэрилгые демократизацилгын хэрэгүүдые хүгжөөхэ, предприятинуудай зүгһөө акционернэ бүлгэмүүдые, концерннүүд болон ассоциацинуудые байгуулха эрхые хаһажа, арга боломжонуудыень хизаарлана.

Иимэ тогтоол гарганаб:

1. СССР-эй Конституциин 127-дохи (3) статьягай 1-дэхи пунктын үндэһөөр РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй 1990 оной августын 9-дэ батален абаһан тогтоолые юридическэ хүсэгүй гэжэ соносхохо.

2. Предприятинуудай урматайгаар хүдэлхэ арга бэдэрхэ, нютагай, республиканска, Союзай аша туһые сахиха хэрэгые хараадаа абалсан, гадаадын экономическа ябуулгануудһаа ороһон валютые хубаарилха гурим тухай дурадхалнуудые нэгэ һарын турша соо союзна республиканууда правительствануудтай хамта оруулхыень СССР-эй Министрнүүдэй Соведтэ дурадхаха.

3. Советскэ Союзай батал һан гадаадын экономическа худалдаа наймаанай хэлсээнүүд хэлбэришэгүйгөөр дүүргэгдэхэ гэхэ, хариин гүрэнүүдэй партнернуудта мэдээсэхэ.

Совет Социалис Республикануудай Союзай Президент
М. ГОРБАЧЕВ.

КПСС-эй РЕСКОМДО

Бүлэг ветерануудай СССР-эй Верховно Соведтэ бэшэһэн бэшэг дотор заагдаһан асуудалнуудаар КПСС-эй республиканска комитедтэ зүблөөн болобо. (Энэ бэшэгынь «Буряад үнэн» газетэдэ байгша оной августын 11-дэ, «Правда Бурятии» газетэдэ байгша оной августын 24-дэ толилогдоо). Бэшэгэй авторнууд, Буряадай эрдэмэй түбэй эрдэмтэд, республикын партийна, совет органуудай түлөөлэгшэд, республикын арадай депутадууд СССР-эй арадай депутадууд С. В. Ангапов, А. Я. Калашников зүблөөндэ хабаадаба.

Ветерануудай бэшэг соо хэлэгдэһэн асуудалнуудые зүбшэн хэлсэхэ үедэ КПСС-эй республиканска комитедэй, республикын Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй, Эрдэмэй түбэй зүгһөө абтаха түрүүшын ээлжээнэй хэмжээнүүд хараалагдаба.

КПСС-эй рескомой нэгэдэхи секретарь **Л. В. Потапов** зүблөөе хүтэлбэрилжэ, үгэ хэлэһэн байна.

МИЧИГАН—БАЙГАЛАЙ АЙЛШАН

«Байгал — Мичиган: нуурнуудые аршалаябди!»— гэһэн уряатай СССР-эй ба США-гай театрально-экологическа хамтын түрүүшын фестиваль августын 23-да Буряад ороной ниислэл хотодо нээгдэбэ. Арадай депутадуудай Улаан-Үдын городской совет, Буряадай ба Россин театральна бүлгэмүүд, мүн Америкын Иллинойс штадай Чикаго хото өөһэдынгөө айхабтар ехэ хоёр нуурые хамгаалха зорилготойгоор хоёр ороной олониитын иимэ юрэ бусын ябуулга эмхидхэһэн байгаа.

— Манай хото городууд хэдэн мянган миль газарта оршодог, гэбэшье энэ ушар бидэнэй һанаа зобоожо, зүрхэ сэдьхэл хүдэлгэжэ байһан юумэ гүнзэгыгөөр мэдэрхэдэмнай һаалта хэнэгүй,— гэжэ арадай депутадуудай Улаан-Үдын городской Соведэй түрүүлэгшэ В. Кукшинов хэлэнэ.— Байгал болон Мичиган нуурнуудай хуби заяан ганса нэгэн эмхи зургаануудай, албануудай хэрэг байхаяа болёо. Мүнөө үргэн олониитэ, элдэб мэргэжэлтэй хүнүүд тэдэниие сахин хамгаалхын түлөө тэмсэнэ. Энэ хамтын түрүүшын ябуулга тэрэниие гэршэлнэ бшуу.

Театральна ажал ябуулагшадтай хамта эрдэмтэд-экологууд, медицинын, эрдэм һуралсалай, худалдаа наймаанай талаар мэргэжэлтэд, шажанай ажал ябуулагшад, правительство болон ниитын эмхинүүдэй түлөөлэгшэд тэрээндэ хабаадаха байна. Байгал нуурай оршон тойронхиие хамгаалгын байдалые шэнжэлхэһээ гадна байгаалиие аршалан хамгаалгын хүдэлмэриин дүй дуршэлөө халан абалсаха, айхабтар ехэ хоёр нуурые хамгаалха талаар тодорхой дурадхалнуудые оруулха гээшэ тэдэнэй зорилго мүн. Сибириин эрдэни зэндэмэни болохо энэ нуурай эрье дээрэ эрдэмэй ехэ хүдэлмэри ябуулагдаха, автономито республикын олониитэтэй уулзалганууд үнгэргэгдэхэ, мүн хоёр арадай искусствтай танилсаха.

Америкэһээ онсо өөрсэ шэнжэтэй актёрско коллективүүд фестивалиин ээдтэ айлшаар ерэбэ.

Фестиваль сентябриин 2 болотор үргэлжэлхэ

ПАРТИЙНА АЖАБАЙДАЛ

Үзэл сурталай хүдэлмэри

ШЭНЭ ТҮБ ЭМХИДХЭГДЭБЭ

КПСС-эй Буряадай республиканска комитедэй секретариадай тогтоолоор Политическэ гэгээрэлэй байшанда Политическэ эрдэмэй университедэй болон партийна, совет хүдэлмэрилэгшэдэй мэргэжэл дээшэлүүлхэ курсын байра дээрэ КПСС-эй республиканска комитедэй ниитын-политическэ түб бии болгогдобо. Шэнээр байгуулагдаhан түбэй саашанхи хараа зорилгонууд тухай тэрэнние даагша М. А. Жарков хөөрэнэ.

Политическэ гэгээрэлэй байшангые ниитын-политическэ түб болгохо тухай hанамжа үшөө нёдондо жэлдэ оруулагдаhан юм. Ороноймнай, республикымнай политическэ ажабайдалда боложо байhан хубилалтануудhаа уламжалан, партийна организацинуудай үзэл сурталай хүдэлмэри хүнэй эрилтэнүүдые болон бусад асуудалнуудые шиидхэлгэтэй холбоотой. Тиимэhээ партийна организацинуудай үзэл сурталай хүдэлмэридэ анхарал ехээр хандуулагдажа, шэнэ зүйлэй онол арганууда̄р тэрэ бэежүүлагдаха зэргэтэй. Жэшээлбэл, 1988 ондо ниитын-политическэ мэдээсэлэй түб, үгэ буляалдаанай клубууд гэхэ мэтэ бии болгогдоhон байна.

Политическэ гэгээрэлэй байшан хүн зоной hанамжануудтай зохилдуулан, олон тоото ажалшадтай, ниитын хүдэлөөнүүдтэ хабаадагшадтай хөөрэлдөөнүүдые үнгэргэхэ газар болонхой. Үнгэрhэн хугаса соо гансахан ниитын-политическэ түбтэ 25 уулзалга боложо, тэрээндэ 8 мянган хүн хабаадаhан байна. Ниитын-политическэ түб партиин республиканска комитедэй секретариадай хүтэлбэри доро, республикын коммунистнуудтай нягта холбоотойгоор хүдэлхэ юм.

Коммунистнуудай ба ажалшадай дунда үзэл сурталай-политическэ хүдэлмэри ябуулга, марксистско-ленинскэ теори нэбтэрүүлгэ, социализмын энэрхы ёhо гуримуудые тайлбарилга, программна документнүүдтэ үндэhэлhэн, КПСС-эй политика, XXVIII съезд дээрэ абтаhан партиин Устав гүнзэгыгөөр шудалалга—эдэ бүгэдэ ниитын-политическэ түбэй хүдэлмэриин гол зорилгонь болохо юм. Тиимэhээ пропагандистнуудые бэлдэлгэдэ, политическэ, оюун бодолой болон хүнэй бусад эрилтэнүүдые хангалгада эндэхи хүдэлмэри зорюулагдаха болоно.

Ниитын-политическэ түбэй хүдэлмэри үргэн демократическа ёhонуудта үндэhэлhэн тула тэрээндэ коммунистнуудай болон ажалшадай эдэбхитэйгээр хабаадаха арга боломжо олгоно, социальна шухала асуудалнуудые зүбшэн хэлсэлгые үргэдхэнэ.

Үзэл сурталай талаар коммунистнуудай болон партийна бэшэ хүнүүдэй хоёр талын политическэ хөөрэлдөөнүүд түбэй хүдэлмэриин гол шэглэлынь болохо юм. Эндэ үнгэргэгдэхэ үгэ буляалдаанай политическэ клубуудта, «түхэреэн столой» уулзалгануудта, конференцинүүдтэ хабаадажа, хүнүүд мэргэжэл шадабаряа, эрдэм мэдэсээ улам дээшэлүүлхэ байна.

Политическэ мэдээсэл тарааха, зүбшэл, заабари үгэхэ хүдэлмэриие энэ түб эрхилхэ юм. Пропагандистнуудые, ниитын хүдэлмэриин эдэбхитэдые, ажалшадые орон, республика, город дотор боложо байhан үйлэ хэрэгүүд тушаа үнэн зүб мэдээсэлээр хангалга—энэ түбэй хүдэлмэриин мүн лэ шухала хубинь болоно. Эндэ сугларгашад партийна, совет хүдэлмэрилэгшэдтэй, депутадуудтай ходо үнгэргэгдэхэ уулзалгануудта хабаадаха юм.

Мүн энэ түбтэ эрдэмтэд болон арадай ажахын мэргэжэлтэдтэй уулзалганууд үнгэргэгдэжэ байха. «Пропагандист» гэhэн клубай гэшүүд хотодо хүдэлжэ байhан экономистнуудтай уулзажа байха юм.

Пропагандистска болон политическэ хүдэлмэри ябуулха кадрнуудые, эдэбхитэдые бэлдэлгэ энэ түбэй шухала зорилго болоно. Партийна, үзэл сурталай эдэбхитэдэй теоретическэ hуралсалые тон лэ шэнэ янзаар ябуулха болонхой.

Мүнөөнэй социальна психологиин, политологиин болон бусад ниитын эрдэмүүдэй асуудалнуудые шудалалга үзэл сурталай шэнэ түхэлэй кадрнуудые бэлдэлгэдэ горитой туhаламжа үзүүлхэ байhаниинь элитэ.

В. И. Ленинэй хэлэhээр, партиин мүнөөнэй үеын кадрнууд тон лэ дээдэ хэмжээгээр хүнүүдые бэе тээшээ татажа шадаха зэргэтэй. Коммунистнуудай мэргэжэлээ дээшэлүүлгэдэ, тэдэнэй политическэ дэбжэлтэдэ энэ түб методическа туhаламжа үзүүлхэ юм. Үзэл сурталай түбэй анхаралда hуралсалай методическа, элдэб мэдээсэлгын материалнууд бэлдэгдэхэ, политическэ клубуудай, полит-hургуулинуудай, семинарнуудые хүтэлбэрилэгшэдэй hуралсал эмхидхэгдэхэ, политическэ мэргэжэлээ дээшэлүүлгын дүй дүршэл нэбтэрүүлэгдэхэ юм.

Түбэй ажал ябуулга эрхилхын тула КПСС-эй рескам мүнгэ зөөри hомолхо юм. Мүнгэ зөөриин дуталдахагүйн тула зарим ушарта аудиторинуудые, конференц-залые арендэдэ үгэхэ, түлбэритэй концертнүүдые, выставкэнүүдые эмхидхэхэ болоно.

Ниитын-политическэ түбэй материально-техническэ базын асуудалнууд, тэрэнэй байгууламжа нариноор харагдажа үзэгдэнхэй. Энээнтэй дашарамдуулан, харюусалгата хүдэлмэрилэгшэд үсөөн болгогдоо. Ниитын-политическэ түб хадаа тон шэнэ түхэлэй эмхи зургаан болохонь. Тэрэнэй хүдэлмэри демократиин үргэнөөр нэбтэржэ байhанайнь гэршэ болоно.

М. ЖАРКОВ,
КПСС-эй рескомой ниитын-политическэ түбые даагша.

ЭЭЛЖЭЭТЭ ПЛЕНУМ

КПСС-эй Түнхэнэй райкомой ээлжээтэ пленум боложо, хоёр асуудал зүбшэбэ. Түрүүшын асуудал гэхэдэ, районно партийна организацида тоосоото-hунгалтын суглаануудые үнгэргэхэ тухай асуудал байгаа. Энэ асуудалаар элидхэл партиин райкомой нэгэдэхи секретарь В. Ж. Сыренов хээ. Мүнөө үедэ тоосоон ба hунгалтын ямар шухала удха шанартай байhыень тэмдэглэхэ зуураа тэрэниие эмхитэйгээр, мүнөө сагай эрилтээр үнгэргэхэ тухай тэрэ эсэбэ. Районой партийна эхин организацинуудта тоосоото-hунгалтын суглаануудые байгша оной сентябриин 10 болотор үнгэргэхэ гэhэн шиидхэбэри абтаа. Харин районно партийна XXXXVIII конференци октябриин 13-да үнгэргэгдэхөөр хараалагдаба.

КПСС-эй обкомой бюрогой Түнхэнэй райкомдо болоhон заседаниин тогтоолой хэр дүүргэгдэжэ байhан тухай мэдээсэл шагнагдаа. Тус заседани дээрэ хүдөө ажахын продуктнуудые үйлэдбэрилгые дээшэлүүлхэ хэрэгтэ районой ажалшад болон коммунистнуудые элсүүлхэ тухай асуудал хэлсэгдээ бэлэй.

Партиин райкомой пленумдэ районой ажахынуудай, промышленна предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэд, партийна эхин организацинуудай секретарьнар уригдаhан байна. «Сибиряк» колхозой түрүүлэгшэ Ю. П. Седов, Саянай совхозой директор В. Р. Сыденов болон бусад үгэ хэлээ.

Б. ШАРАКШИНОВ.

hаяхан манай Шэтын область сүлөөтэ экономическа зоно гэжэ соносхогдобо. Энээнтэй дашарамдуулан, манай Агын округ харин гүрэнүүдтэй харилсаагаа улам үргэдхэхэ аргатай болобо.

Манай штатнабэшэ корреспондент Б. ЦЫДЕНОВ Агын районой агропромышленна нэгэдэлэй түрүүлэгшэ Ц. Ц. БАТОМУНКУЕВТА хандажа, саашадаа харин гүрэнүүдтэй худалдаа наймаа эрхилхэ, алишье талараа ашаг үрэтэй харилсаа холбоо байгуулха талаар ямар хэмжээнүүдые абажа байhан тухайнь хөөрэлдэбэ.

Ажахы эрхилэлгын шэнэ

СЭХЭ ХЭЛСЭЭНҮҮДЫЕ БАТАЛ

Ц. Ц. Батомункуев:

— Хэнэйшье мэдэhээр, манай Агын районой агропромышленна нэгэдэл нёдондо өөhэдтөө мяханай комбинат бэрюулха хэлсээ Хитадай Арадай Республикын Үбэр Монголой Хүлэн Буйрэй аймагай нэгэ кампанитай баталhан юм. Энэ барилга хэлсээнэй ёhоор бодхоогдоно. Комбинат тон хэрэгтэй. Районоймнай ажахынууд эбэртэ бодо малаа, хониёо гүрэндэ саг соонь тушаажа ядадаг. Оловяннын, Шэтын мяханай комбинадуудта эльгээгдэhэн мал удаан сагай туршада абтангүй байдаг, хүсэ тамирынь hаладаг. Тиигэжэ малшадай хэды удаан ажалай үрэ орэйдсол арбаад хоногто палашадаг жэшээтэй болоно бшуу. Энэ дутагдалhаа боложо, нёдондо ганса манай район 1,5 миллион түхэригэй гарзада орёhон юм.

Гэхэhээ гадна эгээл шухала зорилгомнай гэхэдэ, мяханай комбинат өөhэдтөө барюулаад байхадаа, нютагайнгаа хүн зониие хэрэгтэй эдеэ хоолоор хангаха аргатай болохобди. Хэрбээ урдандаа манай районой оруулhан мяханай ехэнхи хубинь гүрэнэй захил гэжэ нэрлэгдээд, ниитэ республиканска жасада эльгээгдэдэг байhан hаа, мяханай комбинадай баригдахада, гүрэндэ эльгээгдэхэ мяханай 30—40 процентнь өөhэдтэмнай үлөөгдэдэг болохо юм.

— Цырен Цыбикович, мүнөө мяханай комбинадай барилга дээрэ юун хэгдэнэб! Энэ барилга хэдыдэ ашаглалгада үгтэхэб!

— Хүлэн-Буйрэй аймагай кампани хоёрдохи жэлээ энэ барилга дээрэ хүдэлнэ. Мүнөөдөө 4 корпусынь баригдажа дүүргэгдээ. Тодорхойлходо, котельнэ, мүн мал үүсэлээд, тэрээнээ болбосоруулдаг цех, мяха болон мяхаар бэлдэгдэhэн 260 тонно продуктнуудые хадагалха холодильник, 100 хүнэй hууритай столовотой захиргаанай байшан ашаглалгада оруулагдаха дүтэлөөд байна. Эдэ үдэрнүүдтэ хитад оронои барилгашад мяханай комбинадай досоо талые шэмэглэхэ, шэрдэхэ, сагаадаха ажал хэнэ. Хитадай талынхид комбинадта өөhэдынгөө түхеэрэлгэнүүдые табиха юм.

Энэ барилга ганса Агын районой хэрэгтэй бэшэ. Могойтын районой ажахынууд мяханай комбинадта малаа тушааха аргатай болохо. Тиимэhээл, округой хүтэлбэрилэгшэдые энэ хэрэгтэмнай бодото туhаламжа хүргэхыень hанuулха байнаб. Илангаяа элдэб материалаар энэ барилгые хангаха гэшэ тон шухала. Нэн түрүүлэн дулаасуулгын системэ түхеэрхэ материалнууд хэрэгтэй. Мүнөө үедэ манай түлөөлэгшэд Москва, Челябинск хотонуудhаа эдэ түхеэрэлгэнүүдые асаруулхаар хэрэг ябуулнад. Энэ мэтын хэрэгүүдэй урагшатай бэелүүлэгдээд байбал, мяханай комбинат байгша оной ноябрь hарада ашаглалгада үгтэхэ ёhотой.

Мяханай комбинат эндээ барюулhанай түлөө тусхай хэлсээнэй ёhоор Хитадай талынхидта барилгын материал, минеральна үтэгжүүлгэ үгэхэ ёhотойбди. Зүгөөр, эдэ шухаг материалнуудые олохо гэшэ манда бэлэн хэрэг бэшэ юм. Тиимэhээл, округүйсэдкомой энэ хэрэгтэ түhэ хүргэхэ байhанда найданаб. Хажуугаарнь, мяханай комбинадай асуудалаар шиидхэгдээгүй зүйлнүүд олон. Жэшээлхэдэ, эндэ ажаллаха хүдэлмэришэдые, мэргэжэлтэдые эртээнhээ бэлдэхэ шухала. Энээнhээ уламжалан гэр байрын асуудал гэшэ олон зоной hанаа зобооно. Мүнөө үедэ мяханай комбинадай барилгада 2,5 миллион түхэриг мүнгэн гаргашалагдаад байна. Энэмнай элирхэйлэн хэлэбэл, районой колхоз, совхозуудай зөөри гэшэ габ даа. Тэрэниие сагые дэры hөөргэнь бусаажа, гаргашыень тэхэрюулхэ ёhотойбди. Зүгөөр энэ барилгада бүхыдөө 4 миллион түхэриг мүнгэн гаргашалагдаха юм.

— Комбинат хүдэлгэгдэжэ эхилхэдээ, оршон тойронхи байгаалиие бузарлаха гэжэ хүн зон хэлсэнэ...

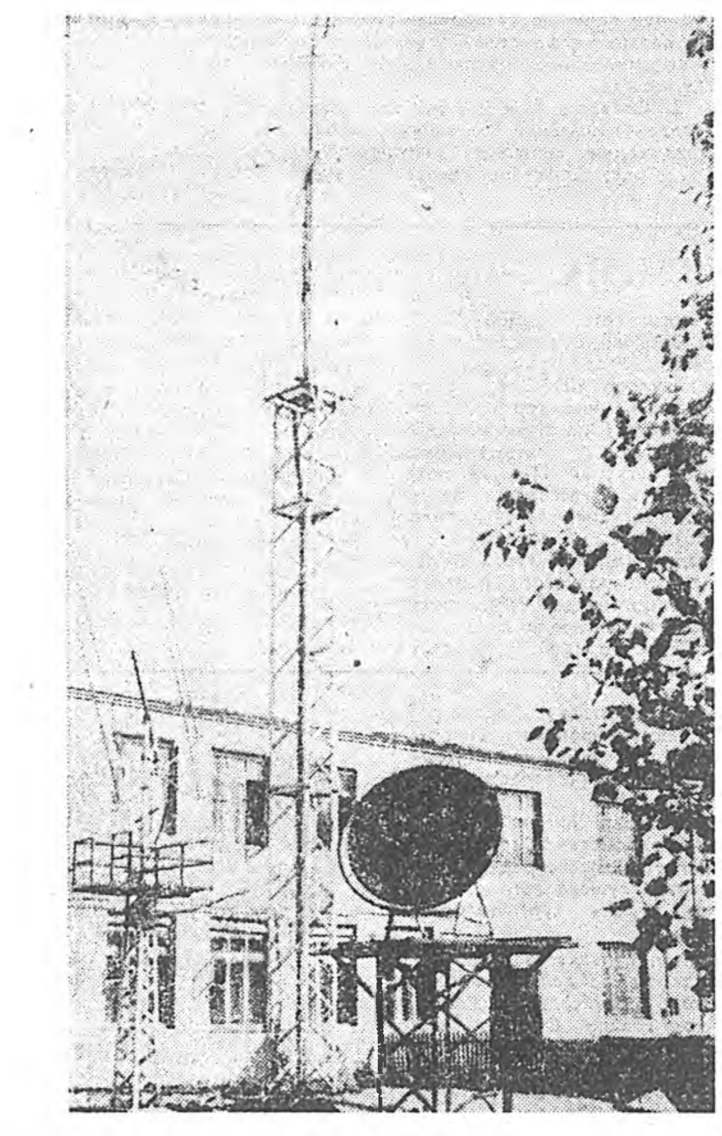
— Комбинадтай хүршэ оршодог hаа-гурилай заводой сэбэрлэлгын системэтэй энэ шэнэ барилгые холбохобди. Зүгөөр,томонууд түмэр сорогонуудые hаяын болзорто олохонь бэрхэтэй. Челябинск хотын сорго гаргадаг заводто захил хээ hэмди. Теэд тэндэhээ энэ түхеэрэлгэ хэр түргэн эльгээгдэхэб, али үгы гү—мэдэгдээгүй.

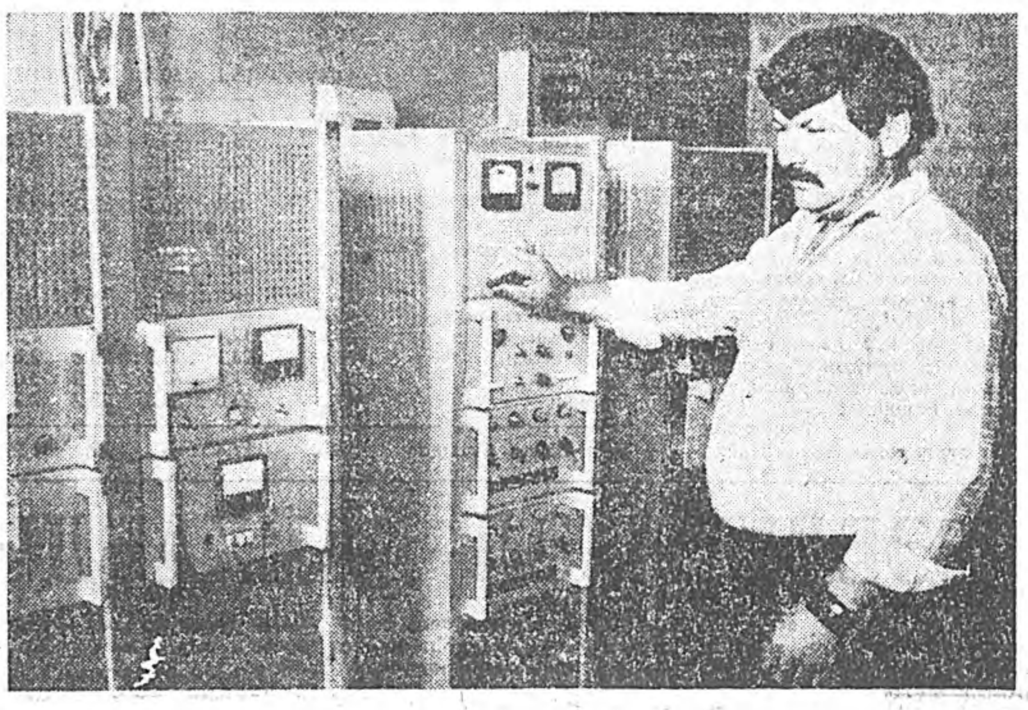
— Танай агропромышленна нэгэдэлэй түлөөлэгшэдэй тусхай хэлсээнэй ёhоор Хитад орондо ажалладаг тухайнь нютагайхидаймнай зариман мэдэдэггүй ха.

— Нээрээшье, бидэ Хүлэн-Буйрэй аймагай Эвенкын хушуунтай иимэ хэлсээ баталhамди. Мүнөө тэндэ хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат, РСФСР-эй габьяата агроном Сувор Батамункинай хүтэлбэри доро газар таряаленгай ажалшад хүдэлнэ. Тэдэнэр 500 гектар тагмайда ороohото ургамал, тэрэ тоодо 100 гектартань ешмээн, 400-дань рапс тариба. Тиигэжэ, манай түлөөлэгшэд намартаа ороohото ургамал гектарай—40, рапс—10 центнерээр хуряахаар түсэблэнэд. Гадна 700 гектарта паар хахалагдаа. Тус бригада өөhэдынгөө мэдэлдэ К-700 түхэлэй 2, «Беларусь» түхэлэй 2 трактортой. Манай хүнүүд тэндэ ехэ жураамтайгаар, үндэр бүтээсэтэйгээр ажаллажа, нютагай зондо хүндэтэй болонхой. Эвенкын хушуунай газар дайда

үрэжэл hайнтай
бо, гүбээнүүдээ
тэндэ газар ажа
шэрхэн байдаг
Энэ хэлсээнэй
дай тала харюу
эдеэ хоол манда
— Ага тосхон
гурилай завод
дуулаа hэм.»

— Үнэхөөрөө,
завод округто
шье продукци
дэ үйлэдбэрилэ
ци округhоо
дэнэ. Гэбэшье
манай агропром
гэдэл өөрөө
дэг байhан гэшэ
хонигой арhа
цех байгуулха ажи
на. Италида бүт
элдүүрилдэг түх
дан абтаа. СССР-
путат, «Пионер»
шуулай барилгын
тэлбэрилэгшэ В.
оролдолгоор
худалдан абтаба.
риин фирмэтэй
лаар хэлсээ бата
үдэрнүүдтэ дээр
гүрэнүүдhээ мэрг
да ерэжэ, түхеэр
ажал ябуулха юм.
Энэ хэрэг бэе
бүхы гаргашань
ленна нэгэдэл
Хэрбээ хэрэгэйм
ябабал, ерэхэ жэл
оедолой цех нээ
рилгоор харин
нүүдтэй хөөрэлдө
болонобди.
hаяхан Хитадай
публикын Цицика
панитай хэлсээ ба
тын хүсөөр мебе
болохо гэжэ
РСФСР-эй Фина
стерствэдэ бүри
мнай үлэнхэй.
эмхиин үндэhэ
элдэб түхеэрэ
хаар асарагда
Мүн тусхай
hаядаа ерэхэ
ерэхэ жэлhээ
мебель Агада
аргатайбди.
Манжуур хо
тэй хэлсээнэй
оной 5 ажахы
овощ ургуула
Үлүүсэ ороhо
уерэй тохёол
тэдэнэй ажал
руулагдаа.
hайн ургаса
Онсолон хэлэ
лынхид хэлсэ
тула оролдо
— Эдэ бүг
гын хажууга
ажахынууд с
ража, Хитад
шэдтэй ажал
дууладагби.
онол арга гэ
— Зарим а
гаар эд бараа
видэлдэдаг б
нэй нютагайхи
га хэрэглэнэд
риин гүрэнү
мнай бүри ү
жэ hананаб.
— Экономи
най сүлөөтэ
байhан тула
лаар дүй дүр
— Тиимэл н
энэ талаар
дээрээ багаха

СЭНХИР ЭКРАНУУДАЙ НОСОХЫН ТУЛА

Хяагтаhаа жараад модоной зайда оршодог Ехэ-Нуга район соогоо томо hууринуудай нэгэн юм. Ехэ-Нуга, Неводесятникова, Харгаhата hууринуудта хамтадаа хоёр мянгаад хүн ажаhуудаг. Айл бүхэндэ телевизор, радиоприемник бии. 1988 ондо ашаглалгада тушаагдаhан «Экран-КР» ретранслятор телевидениин дамжуулгануудые hайнаар абадаг юм.

АТС-эй монтёр В. В. Шалыгин Улаан-Үдын механико-технологическа техникум дүүргэhэнэй удаа эндэ хүдэлнэ. Монтёрнууд Александр Бухоголов, Семён Баннов ажалаа мүн лэ hайн мэдэхэ юм.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Ретранслятор «Экран-КР». 2. АТС-эй монтёр Валерий Шалыгин:

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ЗАМБУУЛИНhАА МЭДЭЭСЭНЭ

НИИДЭЛГЭ ЗАЛАН ХҮТЭЛХЭ ТҮБ. (ТАСС). Эрдэм-шэнжэлэлгын «Мир» комплекс дээрэ Геннадий Манаков, Геннадий Стрекалов хоёр хүдэлhөөр.

«Прогресс М-4» гэhэн автомат онгосын замбуулинда абаашаhан түхеэрэлгэнүүдые экипаж буулгана, геофизическэ, астрофизическэ ба техническэ туршалгануудые үнгэргэнэ. Станциин нэгэдүүлэгдэмэл двигательнэ түхеэрэлгын баагуудта ашаанай онгосо дээрэхи амhартануудhаа түлишэ юулэгдэжэ эхилээ.

Космонавтнууд станци дээрэ шэнэ аккумуляторна батарейнүүдые тодхохо, электрын элшэ хүсөөр хангалгын системэдэ зарим автомат зүйлнүүдые hэлгэхэ болоно.

«БИДЭШЬЕ ОРОХО БОЛОНОБДИ»

Хурамхаанай заhабарилга-барилгын управлени байгша оной дүрбэдэхи кварталhаа эхилжэ, кооператив шэнгеэр хүдэлдэг болохонь. Тиихэдээ эдэнэр өөhэдтөө хэрэгтэй барилгын материалнуудые, техникэ худалдан абадаг байха юм.

— Манай управлени «Бурятгражданстрой» нэгэдэлэй хубинь болоно. Мүнөө hайн тээшээ хубилалтанууд хүлеэгдэнэ: хүтэлбэрилгын аппарадта мүнгэ хубаарилжа үгэлгэ бага болохо, инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэд гушан процентээр үсөөрүүлэгдэхэ, хүдэлмэришэдэй тоо олошорхо гэхэ мэтэ. Ерэхэ жэлдэ нэгэ миллион түхэригэй үнэ сэнтэй барилга-хабсаралгын хүдэлмэри хэхээр хараалнабди,—гэжэ районой заhабарилга-барилгын управлениин начальник И. И. Поздняков хөөрэнэ.

В. БУДАЕВ.

ВОЛГЫЕ ХАМГААЛХАНЬ

ТВЕРЬ. Волго мүрэниие эхинhээнь адаг хүрэтэр хамгаалжа байха экологическа прокуратура эндэ байгуулагдаба. Байгаали хамгаалгаар областьнууд хоорондын прокуратура гэжэ тусгаар нэрлэгдэhэн энэ эмхиин бии болоhон ушар оршон тойронхи байгаалидаа хандалгын түлөө харюусалга дээшэлүүлхэ жэшээтэй. Энэ шэнэ орган бай-

гаали хамгаал
хэн бэелүүлэ
шалган байхадаа,
дэгдэhэн байбал,
хэ, уголовно хэр
үүргэтэй юм. Каспи
Азово-Хара далай
дэй hүүлээр тэрэ
рсо гурбадахи ни
лоно.

ДЭЛГҮҮР: УРМАШУУЛГАНУУД БА ЭТИГЭЛ НАЙДАЛНУУД

СССР-эй Верховно Совадэй намарай сесси дээрэ дэлгүүртэ оролгын правительствэнэй программа зүбшэн хэлсэгдэхэ юм. Зониие социальна талаhаань хамгаалгын системэ энэ программын гол хубинуудайнь нэгэн болоно. Гүрэнэй, эрдэмэй болон ниитын бусад эмхинүүдтэй хамта СССР-эй Госкомтрудай бэлдэhэн таарамжатай документын проект зохёогдонхой. Бидэнэр Ажалай болон социальна асуудалнуудай талаар СССР-эй Гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ В. ЩЕРБАКОВТО хэдэн асуудалтайгаар хандабабди:

— Зониие социальна талаhаань хамгаалга тухай бүгэдэ арадай зүбшэн хэлсэлгэдэ табигдаhан документын гол удхань ямар гэшэб, Владимир Иванович!

— «Түргэн туhаламжын» гуримаар нэгэ удаа эбтэдэг, хоорондоо оройдоо тааралдуулагдаагүй иимэ хэмжээнүүдтэ орходоо хоорондоо нэринаар тааралдуулагдаhан, хуулита ёhоор үндэhэлэгдэhэн экономическа, хуулита болон социальна бата найдабаритай хэмжээнүүдые хараалжа, тэдэниие бэелүүлгын найдамтай оньhо зохёохо шухала. Бүхы зондо хабаатай байхаhаа гадна социальна талаhаа хамгаалгын системэ арад зоной элдэб ондоо социально-демографическа бүлэгүүдтэ таарамжатайгаар, ондо ондоогоор хандалга хангахо юм. Ажалша, экономическа талаhаа эдэбхитэй эрхэтэдтэ хабаатайгаар социальна хамгаалалта хангалгын хэмжээнүүд хайшан гэжэ бэелүүлэгдэхэ болоноб гэхэдэ, ажалайнь хубитын зэргээр ажаhуудалайнь хэм хэмжээ дээшэлүүлхэ арга олгохо ябадал мүн. Гадна ехэ мүнгэ олохо дуратай, аргатай зондо захиргаанай хаалтануудhаа сүлөө адли тэгшэ арга боломжонуудые олгохо гэшэ мүн лэ тон шухала болоно. Харин дүүргэ хүсэн соогоо хүдэлжэ шадахагүй зондо — пенсионернүүдтэ, үхибүүдтэ, инвалидуудта, олон үхибүүтэй эхэнүүдтэ — пенсинүүдые, хүнгэлэлтэнүүдые, стипендинүүдые болон бусад социальна түлбэринүүдые ниитын хэрэглэмжын жасануудhаа үгэжэ, эдэнэртэ материальна сэхэ тэдхэмжэ үгтэдэг байха юм.

— Гүрэнэй зүгhөө ямар бататаар найдахаар эрхэнүүд зондо үгтэхэ болоно гэшэб!

— Нэн түрүүн ажал хэхэ эрхэ үгтэхэ. Дэлгүүрэй экономикодо ороходо, дэлгүүрэй ехэ хүгжэлтэ абахада, зониие ажалаар хангаха талаар гүрэнэй зүгhөө үгтэдэг найдуулганuудта шэнээр хандаха хэрэгтэй болоно гэшэ. Юуб гэхэдэ, ажалаар хангалгын байгууламжада хубилалтанууд болоод байна ха юм. Нэгэ доро юунhээшье дулдыдадаггүй, сүлөө сэнгүүдтэ ороходомнай, 35—40 миллион хүндэ ажалайнь талаар олон асуудалнууд гаража болохо. Тиихэдээ тэдэнэр гансата ажал оложо шадахагүйдөө болохо байна ха юм. Тиимэhээ хүсэ шадалаа шэнээр хубаарилан табижа, дэлгүүртэ шата шатаар орохо зорилго табигдана. Жэшээлхэдэ, үйлэдбэри дээрэ болон хүтэлбэрилгэдэ хүдэлжэ байhан 3—4 миллион хүдэлмэрилэгшэдые эрилтэ хэрэглэмжэ хангалгын hалбарида оруулха, хоёрдохи ба гурбадахи халаануудта 7—8 миллион ажалай hууринуудта хүдэлхэ зониие олохо хэрэгтэй. Оронойнгоо хойто болон зүүн районуудта ажалай hууринуудые мэргэжэлтэдээр хангаха зорилго мүн лэ табигдана. Зоной ажалтай байлгын ашаг үрые дээшэлүүлгын хэрэглэгдээгүй нөөсэ арга боломжонууд юун болоноб гэхэдэ, бага предприятинуудые олошоруулга, гэр дээрэнь ажалаар хангалга мүн болоно. Тэрэл зуура сүлөөрhэн хүдэлмэрилэгшэдэй олонхинь шэнээр hураха, мүнөө үедэ манай обществодо шухала хэрэгтэй мэргэжэлтэй болохо баатай юм.

Зониие ажалаар хангалгын албанай хүдэлмэриие энэ ушарта үндэhөөрнь ондоо болгохо хэрэгтэй. Тэрэ гансал ажалай hууринуудые бэдэрхэ, ажал оложо үгэхэ бэшэ, мүн харьяата газарайнгаа дэбисхэр дээрэ ажалаар хангагдасые тааралдуулха, кадрнуудые бэлдэлгэ болон мэргэжэлыень дээшэлүүлгэ эмхидхэхэ, энэ талаар залан шууд хүдэлмэри ябуулха, шухала хэрэгтэй ниитын хүдэлмэри эмхидхэхэ, ондоогоор хэлэбэл ажал хэхэ эрхын бодото дээрээ хэрэглэгдэхэ арга боломжонуудые гүрэнэй үмэнэhөө найдамтайнгаар хангаха зэргэтэй болоно.

Энэ талаар хүдэлмэриеэ иимэрхүүгээр эмхидхээд байгаа hаамнай, олон зоной ажалгүйдэхэ ябадал ушархагүй хараатай. Тиигэбэ ябашье зониие ажалаар хангалга тухай ССР Союзай болон союзна республикануудай Хуулинуудай проектнүүд соо Гүрэнэй гансата ажал үгэжэ шадахагүй байhанhаа уламжалан, зарим ажалшад ажалгүйдэжэ магадгүй гэжэ бэшэгдэнхэй. Тиигэжэ ажалгүй байха үедэнь абадаг байhон эгээл бага салингайнь 50 процентhээ бага бэшэ туhаламжа үгтэхөөр хараалагданхай.

— Ажалай харилсаануудай талаар гүрэнэй зүгhөө бүхы эрхэ хангалгын найдамтай үндэhэ hуури гансал эдэ бүгэдөөр хизаарлагдаха гэшэ гү!

— Үгы ааб даа. Зоори эдлэлгын олон ондоо янза түхэлнүүдэй хүсэндөө орон hон үе сагта ажалай оршон соо зоной гол эрхэнүүдые найдамтайгаар хамгаалха уялга гүрэн бэе дээрээ даажа абана. Тиигэжэ амарха, ажалай hайн эрхэ байдалаар хангагдаха, өөрынгөө ажалаар олдоhон бүхы олзо оршые дүүрэнээр абаха эрхэнүүдынь нэн түрүүн найдамтайгаар хангагдаха зэргэтэй. Энээнhээ гадна мэргэжэл шадабаряар түгэс ажалшадай салин хүлhэнэй доодо хэмжээнэйнь заабол түлэгдэлгэ, жэл бүхэндэ амарха болзоройнь, мүн оршон тойронхи байгаалиин hайн байлгын заабол хангагдалга гүрэн баhал өөр дээрээ даажа абана.

Профсоюзай үүргэ болон уялгануудые үндэhөөрнь хубилгалгада үндэhэлэн байгуулагдаhан ажалай харилсаануудые тааралдуулха нэгэн бүхэли оньhо бии болгохо хэрэгтэй. Энэ ушарта профсоюзай хамгаалхы үүргэнь шангадхаа, ажалша коллективэй болон предприятиин захиргаанай аша туhануудые тааралдуулгые бодото дээрэнь хангаhан хамтын хэлсээнүүдые баталдаг болохо арга олгоhон байгууламжа бии болгохо талаар ажал ябуулгаяа эршэдхэхэ зэргэтэй болоно.

Энээнэй хажуугаар 1991 ондо соёлой, физкультурын-элүүржүүлгын болон бусад зарим hалбаринуудай хүдэлмэрилэгшэдэй ажалай түлбэриин хэмжээе шэнээр хаража тогтоохо гээд хараалагдана. Тиигэхэ зуура эндэ тогтоогдоhон тарифна түлбэринүүдэй болон салин хүлhэнэй хэмжээн ажахын тоосооной предприятинуудайхида орходоо бага байха зэргэгүй. Дэлгүүртэ орохын урда тээ арадай ажахын бүхы hалбаринуудай хүдэлмэрилэгшэдэй салингуудые энэ аргаар адли болгохо байнабди. Тиихэдэмнай ажалай хүсэнэй сэн улам дээшэлхэ, экономическа болон социальна hайн хойшолонгуудынь горитой байха гээд хэлэхээр байна. Тэрэл зуура нүгөө тээhээнь абаад харахада, ажалай хүсэнэй сэн дээшэлүүлхэдэ, хэрэглэмжын ниитын жасануудые хубаарилгада тон шэнээр хандаха хэрэгтэй болохо байна. Хүн бүхэндэ хүртэдэг түлөөhэгүй тэдхэмжэ болон хүнгэлэлтэнүүдые найдамтайгаар хангахынгаа хажуугаар түлбэритэй хангалгын хэмжээе дээшэлүүлхэ, нэн түрүүн гэр байра ашаглалтын албанда болон бусад hалбаринуудта дээшэлүүлхэ шухала. Түлбэритэй болон түлбэригүй хангалгые hайнаар тааралдуулжа хэрэглэхэдэ, социальна hалбариин хангалгын шанар саашадань hайжаруулха арга боломжо олдохо байна, гадна хубаарилгын албан хойрог оньhоной үдэсаралгые алад гаража, оруулhан ажалайнгаа хубитын зэргээр өөрынгөө хубиин эрилтэ хэрэглэмжэ бэеэ даагаад хангаха болоно.

— Энэ ушарта социальна талаhаа hула ажалшадай бүлэгүүдые хамгаалха хэрэг хайшан гэжэ бэелүүлэгдэхэ болоно гэшэб!

— Хэрэглэмжын ниитын жасануудые хубаарилгада шэнээр хандадаг болоходоо, ажал хэжэ шадахагүй болон бага олзотой ажалшадта тэдхэмжэ ба туhаламжа үзүүлхэ анханайнь үүргэ hөөргэнь бусаагдаха зэргэтэй гэжэ hанагдана. Дэлгүүрэй харилсаануудай хатуу шэрүүн оршон байдалда иимэ тэдхэмжын болоод туhаламжын элдэб ондоо арганууд хэрэглэгдэхээр хараалагдана. Нэн түрүүн олон үхибүүтэй, залуу, дүүрэн бэшэ гэр бүлэнүүд, hуража байhан залуушуул, үлбэр үбшэн зон, пенсионернүүд, нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, өөhэдhөөнь дулдыдаагүй шалтагаануудаар ажабайдалайнгаа таарамжатай хэмжээ хангажа шадахагүй хүнүүд мүнгэн туhаламжа болон бусад түлбэринүүдые абаха юм.

1,5—6 наhатай үхибүүн бүхэндэ эхынь салингай 50 процентын хэмжээнэй тэдхэмжэ hара бүхэндэ түлэгдэжэ байха гэhэн шиидхэбэри абтаба. Гадна үхибүүнэй түрэхэдэ, гурбан салингай хэмжээнэй түлбэри нэгэ дахин үгтэхэ болобо (мүнөө тус түлбэри 35 болон 210 түхэриг болодог). Хүгшэрхэдөө абадаг пенсиин хэмжээнэй эгээл багань 70 түхэриг болгогдобо, хэрэгтэй ажалай стажгүй зондо 35 түхэригэй социальна пенси тогтоогдобо, бүхы hурагшадай стипендинүүд дээшэлүүлэгдэхэ болобо. Тэрэл зуура элдэб эд бараанай хомор болоhон мүнөө үедэ тусхай магазинуудаар дамжуулан, талонуудые болон бусад аргануудые хэрэглэн, эдэ зондо бодото туhаламжа үзүүлэгдэхээр хараалагдаа.

Иигэжэ социальна талаhаа hула зондо найдамтай туhаламжа үзүүлхэ арга боломжо олохын тулада хэрэглэмжын ниитын жасануудые хэрэглэхэ хэрэгтэй болоно гэшэ. Бюджедэй мүнгэн зөөриие мүнөөдэрhөө шэнээр хубаарилха хэрэг эрхилэгдэнэ: пенсионно хангалга тухай шэнэ Хуули абтаа, үхибүүтэй бүлэнүүдтэ туhалха тухай правительствын тогтоол тунхаглагдаа, мүн бусадшье хуулита актнууд бэлдэгдэжэ байна.

— Үнэ сэнгүүдэй дээшэлhэнhээ уламжалан, нэн түрүүн бага олзотой болон социальна талаhаа hула зондо бүхы алдаhан мүнгэн зөөриинь дүүрэнээр бусааха хэрэгтэй гээд социальна хамгаалалта тухай бодомжо соо хэлэгдэнэ. Эдэ бүгэдые бодото дээрэнь хайшаагаар бэелүүлхэ гэжэ хараалагданаб!

— Бодото дээрэнь бэелүүлхын тулада үнэ сэнгэй дээшэлхэдэ хирэ болоод лэ тааралдуулагдажа байдаг ажаhуудалай эгээл доодо хэмжээ тодоруулжа, хуулита ёhоор баталжа, эдэ бүгэдын үндэhэ hуури дээрэ социальна хамгаалалтын системэ байгуулагдаха юм. Тиигэжэ уласхоорондын методологи хэрэглэжэ, «хэрэглэмжын корзинкын» үнэ сэн тодоруулагдаха зэргэтэй. Ондоогоор хэлэбэл, хүн бүхэндэ шухала хэрэгтэй 300-гаад ханалга тодоруулха гэhэн удхатай. Жэшээлхэдэ, ажал хэжэ шадаха эрэ хүн жэл соо 64 килограмм мяха, 312 килограмм hү эй продуктнуудые эдихэ ёhотой юм. Гадна ажаhуудалай эгээл доодын хэмжээнтэй салин хүлhэнэй эгээл бага хэмжээн сэхэ холбогдоно.

Саашадаа бүхы
тэдхэмжэнүүдэй
социальна түлбэри
жээн эдээнтэй ба
дуулагдаха байна.
Иигэжэ салин хү
дамтайгаар хангал
бага хэмжээн сал
нэй сэнгэй уналга
богдожо, социальн
hула зондо түлэ
туhаламжануудай
нуудые шэнээр
хые сэхэ баадхаха
бүхы юумэ түлэ
нэмэлтэ горитой
риин хэрэгтэй бай
жэ hанагдана. 1991-
дай туршада түбhэ
ной hуудал байдал
ха талаар гаргаша
раалагдаhан 57,4 ми
хэригтэ үшөө 35—4
түхэриг нэмэжэ ү
тэй болохо байна.
— hүүлшын асуу
мүнөө тоолоhон
хүнгэлэлтэнүүдые
рэнь үгэлгын си
байха гэшэб!
Зониие социальна
гаалгын талаар бүх
нютагуудай, нютаг
нуудай болон ажал
тивүүдэй дүүргэхэ
мүнөө тон тодоор
даха юм. Эндэ со
лаhаа зониие хамга
жээе бүгэдэ союз
да тодоруулдаг
хараалагдана.
Иигэжэ тус бодо
ектын ёhоор манай
зониие социальна ха
гаалгын дүрбэн д
гууламжа бии болго
нэ. Тус байгуулам
хубинууд мүнөөшье
дэнэ ха юм.

С. Г. И
ТАСС

Буряадай АССР-эй Верховно Советдэ

«Буряадай АССР-эй арадай депутадуудай Соведүүд ба тэдэние һунгаха гурим» гэһэн хуулиин проект 76-дахи статья болюулагдаба.

«Буряадай АССР-эй Верховно Совет» гэһэн арбан нэгэдэхи бүлэгэй 92-дохи статьягай хоёрдохи хуби ондоогоор найруулагдана. 96-дахи статьягай нэгэдэхи хубиин 4-дэхи, 5-дахи пунктнууд хубилагдаба. Тус статьягай 7-дохи пункт һаа «Буряадай АССР-эй Арадай хиналтын комитедые һунгаха» гэһэн үгэнүүд болюулагдана.

99-дэхи статья ондоогоор найруулагдана. 100-дахи статьягай нэгэдэхи хубиһаа 5-дахи пункт болюулагдана. 102-дохи статьягай нэгэдэхи хуби ондоогоор найруулагдана. 103-дахи, 104-дэхи, 105-дахи, 106-дахи, 111-дэхи статьянуудта хубилалтанууд хэгдэбэ.

Эдэ бүхы хубилалтануудые ба нэмэлтэнүүдые оруулха тухай Буряадай АССР-эй Хуулиин проект бэлэдхэбэ.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй юридическэ таһагые даагша, О. В. Хышиктуев түрүүшын ээлжээндэ баталагдан абтаха хуулиин актнууд тухай элидхэл хэбэ.

СССР-эй хуули ёһото гүрэн болгогдожо байһан дээрэһээ Буряадай автономито республикада шухала удха шанартай хуулиин актнууд баталагдаха ёһотой гэжэ элидхэлшэ мэдүүлбэ. Эдэ бүгэдэ республикын гүрэнэй ба политическэ байгуулалта, социально-экономическэ хүгжэлтэдэ хабаатай байха. Энэ 60 гаран хуулинууд, тогтоолнууд, хэлсээнүүд, дүрэмүүд тоологдоно. Тэдэ СССР-эй болон РСФСР-эй хуулиин актнуудһаа гадна үндэһэтэй.

Эдэмнай ямар хуулинууд бэ гэхэдэ, Буряадай АССР-эй бүрин эрхэтэ байлга тухай Декларациин проект, республикын арадай депутадай статус тухай Хуули, Буряадай АССР-эй нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ ба нютагай ажахын юрэнхы үндэһэн тухай Хуули, Газар тухай, Ой модон тухай, Газарай гүн дундахи баялигууд тухай, Таряашадай ажахы тухай, Зөөри тухай, Арендэ тухай ба бусад Хуулинууд болоно.

Эдэ элидхэлнүүдые зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаһан комиссинуудай гэшүүд Д. Б.-Д. Бальжинимаев, Д. Ч. Боросгоев, А. Я. Лазарев, А. П. Шапиро, В. В. Молонова, А. Н. Полянский болон бусад һанамжануудаа хэлэһэн, шухала дурадхалнуудые оруулһан байгаа.

Буряадай АССР-эй бүрин эрхэтэ байлга тухай Декларациин проектые зүбшэн хэлсэлгэдэ Хүн зоной элүүрые хамгаалгын, эхэнэрнүүдэй ажалай ба ажаһуудалай, эхэ болон үхибүүдые хамгаалгын, гэр бүлын, ветерануудай ба инвалидуудай, энэрхы сэдьхэлэй асуудалнуудай талаар комиссиин түрүүлэгшэ В. С. Борисов хабаадаһаа хэлээ.

— Республикын бэеэ даадаг байдал экономическа арга боломжонуудтай таарамжатай байха ёһотой. Бэеэ даан хай байдал хариуцалгыемнай дээшэлүүлхэ зэргэтэй. Тиигээд лэ тэрэ үргэгэ, уялгада хүрэхэ байна.

Комиссинуудай заседаниин түгэсхэлдэ бусадшье асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэһэн, шухала шиидхэбэринүүд абтаба.

* * *

Республикын Верховно Соведэй Президиумэй заседаниин түгэсхэлдэ Верховно Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо В. В. Саржан мэдээсэл хээ.

Саг үргэлжын комиссинууд бүридүүлэгдэжэ байна. Зарим депутадуудые гол ажалһаань суллуулха талаар хүдэлмэри ябуулагдаа. Депутадай комиссинуудай хүдэлмэриин хүсэб мүнөө дээрээ үшөөл хангалтагүй байна гэжэ тэрэ мэдүүлбэ.

Засагай дээдын зургаанай хоёрдохи сессидэ бэлэдхэл хэгдэнэ. Хуули гаргалгын хүдэлмэридэ бүхы комиссинууд хабаадуулагдаха ёһотой. Хүдөө нютагуудаар ябажа, элдэб шатын Соведүүдэй хүдэлмэритэй танилсаха шухала. Ажал хэрэгтэмнай дутуу дундануудай үшөөл бии байһаар.

Саг үргэлжын комиссинуудай түрүүлэгшэнэр, тусхайлбал, Н. А. Астапенко — бүхы таһагуудай ба саг үргэлжын комиссинуудай түсэб тухай, Г. К. Язынов — хуулинуудай юридическэ талаһаа батадхагдаха тухай, энэ хүдэлмэридэ консультантнуудые, экспертнүүдые, нютагай юристнүүдые, экономистнуудые, эрдэмтэдые хабаадуулха тухай, Н. П. Быков комиссинуудые бүхэндэ эрхэтэдэй уулзалгануудые үнгэргэлгые гуримшуулха тухай асуудалнуудта гол анхаралаа хандуулба.

— Хуули бүхэн — нээлтэ мүн, энэ хадаа гүнзэгы удхатай һүнтэй документ гээшэ. Ушар иимэһээ хуули бүхэниие зохёолгодо бодомжотойгоор хандаха, тэрэниие зохёолгые гуримшуулха хэрэгтэй. Хүнэй ажабайдалай хабатай үдэр бүрин асуудалнуудые, тусхайлбал, гэр байра тухай, арадай хэрэглэлэй эд барааны үйлэдбэрилхэ тухай, экономико тухай, Соведүүдэй саг үргэлжын комиссинууд хүдэлхэ ёһотой. Ондоо областьнуудаар, хизаарнуудаар, автономито республиканудаар ябажа, дүй дүршэл олохо зэргэтэйбди,— гэжэ республикын Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ С. Н. Булдаев заседаниин дүнгүүдые согсолходоо хэлэбэ.

Б.-М. ЖИГЖИТОВ.

«Нюуса тобшын» 750 жэлэй ойдо

ЭЛИНСЭГ ХУЛИНСАГАЙМНАЙ ЭХЭ БЭШЭГ

ЭРТЭ УРДА сагай гайхамшаг зохёол болохо «Монголой нюуса тобшын» бэшэгдэһээр 750 жэлэй ой мүнөө жэлдэ ЮНЕСКО-гэй шиидхэбэреэр бүхы дэлхэйдэ тэмдэглэгдэжэ байна.

Тиин энэмнай ямар арадай дурасхаалта бэшэг гээшэб гэһэн асуудал гарана.

Нёдондо жэлдэ Улаан-Үдэдэ болоһон уласхоорондын «түхэрээн столдо» үгэ хэлэхэдээ, Дэлхэйн монголшо эрдэмтэдэй нэгэдэлэй генеральна секретарь, академик Бира гэгшэ «Нюуса тобшые» бүхы монгол угсаатанай ниитэ дурасхаалта бэшэг мүн гэһэн байна. Мүнөө хабар Буряадай ниитын эрдэмэй институтда «Нюуса тобшоор» болоһон научна сесси дээрэ манай мэдээжэ археолог П. Б. Коновалов болон бусад эрдэмтэд энэ зохёолые ямар нэгэн ганса монгол отогтондо бэшэ, харин бүхы монгол угсаатанда хабаатай гэжэ хэлэһэн юм.

Энэ баталамжые үндэһэлэн, ямар баримтануудые хэлэжэ болохоб гэбэл, иимэ.

Нэгэдэхеэр, энэ зохёол юундэ бүхы монгол угсаатанайб гэхэдэ, тэрэнэй бэшэгдэһэн үедэ монгол гарбалта отогууд үшөөл нэгэн арад байһаар зандаа байгаа. Халха-монгол, ойрод, буряад гэхэ мэтэ арадууд тэрээн сооһоо илгаржа үшөө таһараагүй байгаа. Тусхайлбал, мэдээжэ түүхэшэ эрдэмтэн Г. Н. Румянцевай бэшэһэнэй ёһоор, **«..12—13-дахи зуунай үедэ хори-түмэд, ихирэс, бархун (баргад), булгашад, хэрмэшэд болон ойрадууд нэгэ-нэгэ арад боложо үшөө бүрилдөөдүй, нэтэ ниитэ нэрэтэй болоодүй байгаа».**[1] Хожомынь буряад арадые бүрилдүүлһэн иимэ гурбан угсаатан тэрэ үедэ байгаа гэбэл: 1) хори-түмэдүүд (мүнөөнэй хори буряадай элинсэгүүд); 2) барганар (һадаһанииинь мүнөө Үбэр-Монголдо һууна); 3) буряадууд (эхирэд, булгад зоной элинсэгынь).

Эдэ угсаатад Ехэ монгол уласай мүхэһэнэй һүүлээр нэгэдэхэ замда ороод, 17-дохи зуун жэлдэ Оросой гүрэндэ хамжан ороһонойнгоо һүүлээр лэ, 18-дахи зуун жэлэй эсэс багваар амяараа арад үндэһэтэн (народность) болон бүрилдэжэ, «буряад» гэһэн нэгэ нэрэтэй болоһон юм гэжэ тоологдодог. Тэрээнһээ урагшаа тэдэнэр үндэһэ яһаараа монголшууд гэжэ тоологдодог байгаа. Энээн тухай «Совет энциклопедическэ толи» гээшэдэ иигэжэ хэлэгдэнэ:

«Монголшууд» гэһэн үгэ монгол хэлэтэ бүхы арадуудай: халханар (МНР-эй монголшууд), КНР-эй монголшууд, дунсянгууд, ту гү, али монгорнууд, дагуурнууд, буряадууд, хальмагууд болон бусадай түүхэтэ нэрэнь юм.[2]

Тиигээд 18-дахи зуун жэлдэ амяараа арад болоодшье байхадаа, бидэнэр бусад монголшуудтай олониитэ зүйлтэй, тэрэ тоодо ниитэ бэшэгэй хэлэтэй зандаа байгаабди. Энэ ушарые хараада абан, хуули албанай номуудта бидэниие «буряад-монголнууд» гэжэ нэрлэдэг байһан юм. Ленин багша бидэниие тиигэжэ нэрлэдэг байһан, мүн республикадамнай тиимэл нэрэ олгогдоһон байна. Буряадууд совет засагай үедэ бэеэ дааһан наци болоо гэһэн һанамжые гол түлэб совет монголшо эрдэмтэд баримталдаг байгаа. Харин гадаадын монголшо эрдэмтэд мүнөөшье монгол хэлэтэ арадууд «монголшууд» гэжэ нэрлэгдэхэ, харин доторoo халха-монгол, буряад-монгол, ойрад-монгол, ордос-монгол, хорчин-монгол гэхэ мэтээр илгаруулагдаха ёһотой гэдэг байна. Энээнтэй дашарамдуулан, нэгэ иимэ ушар һануулмаар. Нэгэ хүндэ шүтэн һүгэдэдэг үедэ Мишиг гэдэг монгол хэлэ шэнжэлэгшэ иигэжэ бэшэһэн байгаа: **«30-аад онуудта хуушан монгол хэлэн дээрэ бэшэгдэһэн Ш. Лувсанванданай грамматика монгол хэлэнэй анха түрүүшын грамматика мүн».** Энээниие буруушаан, академик Ц. Дамдинсүрэн иигэжэ бэшэһэн байдаг: «Лувсанванданай **грамматикын үнэхөөроо һайн зохёол байһаниинь арсалгагүй. Гэбэшье энэ хадаа монгол хүнэй зохёоһон монгол хэлэнэй түрүүшын грамматика огто бэшэ юм. 1924 ондо Дэдэ-Үдэдэ буряад Гомбожаб Цыбиковэй грамматика хэблэгдэһэн гээшэ. Гомбожаб — халха хүн бэшэ, гэбэшье, тэрэ монгол хүн шуу. Тэрэнэй зохёоһон грамматикань бодото научна зохёол юм**[3]). Дамдинсүрэн-гуай эндэ зүйтэй хэлээ гэжэ һанагдана. Ямаршье ород хүниие «славянин» гэжэ нэрлэжэ болохо байһандал, Гомбожабыешье «монгол» гэжэ болохо юм. Тиигээдшье хуушан монголоор тэрэнэй бэшэһэн грамматикын дүримүүд Лувсанванданай грамматикын дүримүүдтэй гол түлэб адли юм. Тиимэ болохолоороо, «Нюуса тобшын» бэшэгдэхэ үедэ буряадай элинсэг хулинсагуудай үшөө монголшууд зандаа байһаниинь элитэ.

Хоёрдохёор, тэрэ үедэ бэеэ дааһан буряад, хальмаг болон бусад монгол хэлэнүүд гэжэ байгаагүй. Буряадай элинсэгэй хэлэниинь тэрэ үедэ ниитэ монгол хэлэнэй хойто захын нютаг хэлэнүүдынь (диалектнүүдынь) байгаа гэжэ профессор Г. Д. Санжеев тоолоһон байна.[4]). Монгол хэлэнүүдэй грамматикын гол категоринуудынь (зохилдол, тоо, мүн саг, залог, наклонени г. м.). халха, буряад, хальмаг хэлэнүүдтэ нэгэн адли байна. Тиимэ хадаа тэдэ монголтоёо нэгэн байхада бүрилдэһэн байгаа гээшэ[5]).

Тиин ниитэ монгол хэлэнһээ мүнөөнэй монгол хэлэнүүдэй үшөө илгаржа гараадүй байһан үеэр бэшэгдэһэн хадаа «Нюуса тобшын» хэлэн айхабтар сэнтэй, ехэ материал болоно бшуу. Энэ зохёолой хэлэндэ, илангаяа үйлэдэгшэ нюурнуудайнь хэлэндэ тэрэ үеын яряанай хэлэн харагдана. «Нюуса тобшын» хэлэниинь хэршье олон хуушан үгэтэй һаа, бүхы дээрээ айхабтар тодо — арадай шэнжэтэй, мүнөөнэй яряанай монгол хэлэнүүдтэй олон адли зүйлнүүдтэй юм. Энэ зохёол тэрэ үеын яряанай хэлээр бэшэгдэнхэй гэһэн академик С. А. Козиной һанамжые профессор Т. А. Бертагаев дэмжэнэ. Илангаяа тэрэнэй синтаксис тон эгээлэй, тодо һонор юм. Орёо ута мэдүүлэлнүүд тэндэ үгы. Байгша оной майн 27-до «Правда Бурятии» газетэдэ гаргаһан статьядаа П. П. Коновалов иигэжэ бэшэнэ: **«Энэ дурасхаалта бэшэг (памятник) мүнөөшье буряад, хальмаг, барга болон монголшуудта ойлгосотой, эртэ урдын хэлээр бэшэгдэнхэй».** Энэ зүйтэй. Хэрбээ хуушаржа, хэлэнһээ гараһан үгэнүүдэй толи хэрэглэн, энээниие уншабал, яһала ойлгохоор байдаг.

«Нюуса тобшо» болбол 13—14-дэхи зуун жэлнүүдэй үеын иимэ айхабтар ехэ нэлэнхы материалтай ори ганса зохёол юм. Тиин монгол, буряад, хальмаг, дагуур болон бусад монгол хэлэнүүдэй тэрэ үедэ ямар байһые шэнжэлхэ сэгнэшэгүй үнэтэ памятник болоно. Тиимэһээ энэ хадаа бүхы монгол угсаатанай хэлэнэй дурасхаалта бэшэг мүн.

Дурсагдаһан «Совет энциклопедическэ толидо» монгол хэлэнүүд «бүхы угсаатанда нэгэн байһан эртын монгол хэлэнэй диалектнүүдһээ 14—16-дахи зуунай үедэ бүрилдөө юм» гэжэ бэшэнэ (824 н). Харин гадаадын монголшо эрдэмтэд мүнөөшье буряад, хальмаг гэхэ мэтэ угсаатанай хэлэнүүдынь ниитэ монгол хэлэнэй диалектнүүд юм гэжэ тоолодог. Г. Д. Санжеевшье «монгол хэлэнүүд бэе бэедээ тон ойро дүтэ юм» гэжэ бэшэдэг байгаа. Юундэ иимэб гэбэл, Г. Д. Санжеевэй бэшэһэнэй ёһоор, монгол угсаатад анханһаа Сэлэнгын адагһаа эхилээд, Шара мүрэнэй тохой хүрэтэр һунаһан нариихан зурууд газарые эзэлжэ байһан, бүри X—XII зуун жэлдэ энэл газартаа байгаа. Харин мүнөөнэй Монгол оронийе бултыень шахуу түүрэг угсаатан эзэлжэ байгаа гэжэ бэшэнэ. Эдэ түүрэгүүд эртэ дээдэ үеһөө Дунайһаа эхилээд, Амар мүрэн хүрэтэрхи айхабтар ехэ дайдаар тарашаһан байгаа. Тиимэһээ мүнөө түүрэг хэлэнүүдэй хоорондо айхабтар ехэ илгаа үзэгдэдэг. Харин урда үеыншье, мүнөөнэйшье монгол хэлэнүүдэй хоорондо тиимэ ехэ илгаа үгы юм гэнэ. Монгол угсаатанай анханһаа хойшо хаяа хадхан һуудаг байһан ушарһаань хуушан монгол хэлэн олонхи монгол арадуудай дунда дэлгэрһэн байна. Тиин Г. Д. Санжеевэй бэшэһэнэй ёһоор, хуушан монгол хэлэн XVI зуунай һүүл болотор «ниитэ монгол литературна хэлэн байжа, мүн буряад болон ойрад отогуудые хангажа байһан юм». 17-дохи зуунайшье һүүлээр тэрэ ниитэ монгол хэлэн зандаал байгаа гэһэн тобшолол Ц. Б. Цыдендамбаев хээ һэн.

Харин уран зохёол шэнжэлэгшэ профессор Г. И. Михайловай бэшэһээр, **«дундада зуунай үеын литературашье XVII зуун жэл болотор Ара болон Үбэр-Монголой, буряадуудай болон ойрадай али алиндайньшье адли хэмжээгээр хэрэглэжэ, ашаглажа байһан зүйл юм. Энээндэ гайхахаар нэгэшье юумэн үгы. Юундэб гэхэдэ, Волгын эрьедэ нүүн ошоһон хальмагуудһаа бэшэ тэдэ угсаатад хододоо хүршэ һууһан, тиигээд тэдэнэй харилсаан оройдоо таһалдаагүй юм»**[6]). «Нюуса тобшо» хадаа имагтал түүхын зохёол бэшэ, харин тодо хурсаар бэшэгдэһэн уран зохёол мүн гэжэ эрдэмтэд тоолодог. Тэндэ монгол арадуудай литературын олон жанр (дуун, магтаал, һургаал, үреэл, оньһон хошоо үгэнүүд г. м.), урен арганууд (гипербола, эпитет, метафора, зэргэсүүлгэ) гэхэ мэтэ элбэгээр дайралдадаг. Эдэ бүгэдэ хожомынь монгол, буряад, хальмаг литературада үргэлжэлүүлэн хүгжөөгдэһэн гээшэ. Тиимэһээ «Нюуса тобшо» болбол монгол, буряад, ойрад гэхэ зэргын арадуудай уран литературын эртын дурасхаалта бэшэг мүн.

Мүн «Нюуса тобшо» бүхы монгол арадуудай бэшэмэл түүхын дурасхаал бэшэг яахадаа болоноб гэхэдэ, ойрадойшье, буряадайшье, халха-монголойшье эртэ урдын түүхэ тухай анха түрүүшынхеэ энэ зохёол соо хэлэгдэнэ бшуу. Эндэ имагтал монгол отогуудай удаа дараагаар Чингис хаанда эзэмдэгдэһэн тухай хэлэгдэнэ бэшэ, харин жэшээнь, буряадуудай бүри эртын түүхэ хэлэгдэнэ бшуу. Хорилартай мэргэнэй хатан Баргажан гооһонһоо гараһан манай Алан гооһонһоо эхилээд, Чингис хаан хүрэтэр 11 үе тоологдоно. Тиин нэгэ үе дунда зэргэнь 25 жэл һуугаа гэжэ тоолобол, Алан гооһоной һууһан үень 9-дэхи зуун жэл болоно. Тиимэ болохолоороо, Чингисэй гүрэнһөө 3—4 зуун жэлдэ урда һууһан манай элинсэгүүд тухай эндэл хэлэгдэнэ. Угай бэшэг зохёохо талаар «Нюуса тобшын» ёһо заншалнууд хожом хойно буряадшье угай бэшэгүүдтэ үргэлжэлүүлэгдээ.

Буряад арадай эпос «Гэсэр» хадаа имагтал эхирэд-булгад зоной дурасхаалта үльгэр гэжэ гү, али Хоца Намсараевай зохёолнууд гансал хори буряадай угай баялиг гэжэ хэлэжэ болошогүй, «Нюуса тобшо» болбол бүхы монгол арадуудай бултанайнь түүхын-литературна дурасхаалта бэшэг мүн.

Л. ШАГДАРОВ,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор.

[1]). (Румянцев Г. И. Хори буряадуудай уг гарбал тухай. Улаан-Үдэ. 1962, н. 139.

[2]). Совет энциклопедическэ толи. М., 1985, н. 824.

[3]). Дамдинсурэн. «Соёлын овийч сугай баялигын хамгаалая. Улаан-Баатар, 1959, н. 35.

[4]). Санжеев Г. Д. Монгол хэлэнүүдые зэргэсүүлжэ шэнжэлһэн грамматика, М., 1953. н. 53.

[5]). Цыдендамбаев Ц. Б. Буряад хэлэнэй грамматикын категоринуудые зэргэсүүлэн, түүхынь талаһаа шэнжэлэлгэ. М., 1979.

[6]). Михайлов Г. И. Монголшуудай угай литературна баялиг М., 1969, н. 3.

Элүүр энхын булан

ҺЭРГЫЛХЭ ШУХАЛА

...тулёз гээшэмнай ямар... манай хүндэ хүрэжэ бо... килээд дэлгэрэнги гээшэ. Тэрэ хэдээ ...икта, социальна бай... наргта холбоотой юм. ...тарилга хүүлээгүй ...рай үхибүүд, үргэжэ ...тэн, үндэр наһатан ...ндэ илангаяа бэлээр ...ээ һонэдег. Тиимэһээ ...аар үбдэхэгүйнь ту... ...ниние гэр бүлэ соо... үйлэдбэри дээрэшье, ...дашье, ниитын газар... онсо хамгаалха, ... хэрэгтэй.

...үеын медицинэ ту... ...һоо һэргылхэ талаар ...онол аргануудые ам... ...гаар хэрэглэдэг бо...

...тулёзһоо һэргылгын ...түрүүшын тарилга үхи... ...нарайлалгын байшанһаа ...байхадань хэгдэдэг. ...тэрэнэй ямар нэгэн ...аар хэгдээгүй гээшэ ...раһан хойнонь хоёр ...тураса соо хүүгэдэй ...хэхэ ёһотой.

...үра, нарайлалгын бай... ...үсэаар тарилга хүүлэ... ...үхибүүн заатагүй ...ха бүлэдэ орохо ёһо... ...н тухай мартажа ог... ...огүй. Гэр бүлэдэтнэй ...н шэнэ гэшүүнэй на... ...н байшанһаа ерэхын ...бултадаа флюоро... ...гаража, бэеынгээ элүү... ...гүүлээд байбалтнай, ...йн һааб даа.

...кулёзтой хүнэй нарай ...үхибүүнтэй ойро байл... ...аюултай юм. Тэрэ үб... ...һэргылхын тула тус... ...рилга хүүлээд байһан ...ара тухай болзор) үхи... ...хүнһөө тон бэлээр ...ёһотой туберкулёз ...болошохо жэшээтэй. ...байдалдамнай иимэр... ...нүүд яһала дайрал... Жэшээлхэдэ, Тарбага... ...ноной 8 наратай үхи... 1989 ондо туберкулёз ...наһа бараа һэн. Тэ... ...түрөө. Гарамсараа ...шье хүүлээ. Тиигээд ...ргүй һайн томо боложо ..., туберкулёзтой эсэгэ... ...шэ халдашоо ха юм. ...энгэ больницаһаа га... ...урид тэрэ врачай ду... ...аар зорюута больница... ...оһон байгаа. Аргалуул... ...гарарнь, үхибүүнэйнь ...боломо эгээл харюу... ...й саг үнгэржэ, аюулгүй ...байгаа. Тэрэ эсэгэ ...тухай мэдэжэ байбашье ...барингүй. бодхуулаар ...ерэжэ, үхибүүндээ хал... ...арһан байгаа. Мэргэ... ...хэлэһэниие баримтал... ...хогүй гээшэ иимэл даа. ...яалха үхибүүдые үб... ...рэлхэдэй харууһалха гээ... ...арга гүй муу хойшо... ...юм. Хэжэнгын район... ...наратай үхибүүн тубер... ...оо тодхортожо гээгдээ ...эрэнэй эхэ, эсэгэнь хо... ...элүүр һайн бэетэй бай... ...арин туберкулёзтой аад, ...санаторидо аргалуулжа

байһан нагасань (эхынь аха) хирэ болоод лэ айлшалжа ерэдэг байхаһаа гадна дүүгэйнгээ үхибүүе харалсаһан байжа, үзэгдэлэн тодхорой шалтагааниинь болошоо.

Үхибүүдэй болон үргэжэ ябаа залуу үетэнэй энэ үбшөөр үбдэхэгүйнь тула 6—7, 11—12, 16—17 наһандань, ехэшүүлдэ 30 хүрөөгүйдэнь БЦЖ гэжэ вакцинаар тусхай тарилга (прививкэ) хэгдэдэг юм. Харин залуу хүбүүдтэ армида татагдаха жэлдэнь хэгдэдэг. Туберкулёз үбшэнһөө һэргылхын тулада дээрэ дурдагдаһан вакцинаһаа гадна химиин арга хэрэглэгдэдэг гээшэ. Тэрэ хадаа энэ үбшэнгөөр үбдэжэ байһан хүнтэй дүтүүр холбоотой бүхы наһанай элүүр хүнүүдтэ хэгдэхээр хараалагдаһан хай.

Гараймнай сарбуу дээрэ хэгдэдэг Манту гэжэ тарилгые бүгэдэ мэдэнэбди. Хэрбээ энэ тарилгын үхибүүнэй үбдэжэ болохо байһые харуулаа һаа, эгдэб эмээр һэргылгын арга хэгдэхэ зэргэтэй. Иимэ арга хүүлэхэ болоһон үхибүүд санаторидо эльгээгдэхэ юм.

Туберкулёз халдаһан үхибүүдые эхин шатадань элирүүлхэ шухала. Иимэ зорилготойгоор үхибүүдтэ зургаан һара болоод лэ Манту тарилгаар туршалга хэгдэдэг. Тиигэжэ үбшэ халдаад ябаһан үхибүүд тэрэ дары элирүүлэгдэжэ, аргала иижэда табигдана ха юм. Гэхэ зуура, 15 наһанһаа эхилжэ, бүхы хүнүүд жэлэй нэгэ флюорографи гарадаг байха заабаритай. Харин тиин гэһээ радиациһаа айнабди гээд заримашуул һүүлэй үедэ флюорографиһаа арсадаг боложо байна. Энэ һайтай юумэн бэшэ. Нэгэ иимэ жэшээ дурдаһуу. Улаан-Үдын нэгэ заводой 32 наһатай хүдэлмэришэн гурбан жэл соо удаа дараалан флюорографи гараагүй ябаа. Һүүлэй һүүлдэ үбшэлжэ, шадал тэнхээгээ һалахадаа ерэхэдэнь, уушханай хоёр талын туберкулёз болошоһон байгаа. Бэеынгээ муугаар тэрэ 1,5—2 жэлдэ аргалуулжа гараа һэн. Харин хэды олон хүндэ тэрэ үбшэ халдахаагаа гэжэ һанагдана?

Иимэ баримтанууд олон байха. Рентгенээр шаралгые заал һаа хоротой гээд тооложо болохогүй. Флюорографида айхабтар жаахан хэмжээнэй элшэ хэрэглэгдэдэг ха юм. Тэрэ хүнэй бэедэ ямаршье муу нүлөө үзүүлдэггүй. Тиимэһээ айһанай хэрэггүй. Харин үзүүлэнгүй ябабал, «гэмынь урдаа, гэмшэлынь хойноо» болохо бшуу.

Ажаһуудалайнгаа, хүдэлмэриингөө эрхэ байдалые бүхыдэнь, илангаяа санитариин талаар эриг сэбэр байлгаха гээшэ туберкулёз үбшэнһөө һэргылгын бата найдабарита эрхэ нүхэсэл, мүн.

Г. ДУГАРОВА,
РПТД-гэй ахамад врач, БурАССР-эй габьята врач.

Зураглал

ИИМЭ ХҮБҮҮДЭЭРЭЭ ОМОГОРХОНОБДИ

ХАБСАГАЙ, ХҮМЭГҮҮДЭЙ һэжүүрээр зурын ошоһон нариихан харгыгаар сэрэгэй машинанууд субана. Машинанууд сэрэгэй һандарһан, бута бууһан техникэ ашанхай. Совет оронойнгоо хилэ дээрэхи һууринда эдэ бүхы техникээ тушааха юм. Жолоошод бэеэ зэһэнхэй, ойронь һууһан сэрэгшэд буугаа гартаа шангаар адханхай. Шулуунай забһараар душманууд хороод, мэнэ гэһээр буудахаяа байна аалам? Хэн мэдэбэ. Тиимэһээ совет сэрэгшэд бэеэ зэһээд ябана. Удахагүй машинанууд хабсагайн шулуудай һүреэтэй һүүдэр соогуур ямаршьегүйгөөр үнгэрөөд, нара гэрэлтэй, тэгшэ газарта гараба. Сэрэгшэд хүнгөөр һанаа алдажа, хүхюутэй болоно. Харгын хоёр тээгүүр виноградай һөөгүүд зурынхай. Машинануудай абяан шангадажа, түргөөр гүйлгэлдэбэ. Эгээл энэ үедэ һөөгүүд сооһоо буудажа эхилээ һэн. Жолоошон Зориг Галданов машинаяа зогсоогоод, кабинынгаа үүдэ нээжэ, һүрэжэ бууһаар хэбтэшэбэ. Иихэдээ дайсан хаанаһаа буудана гээшэб? Сэрэгшэ толгойгоо үргөөд, иишэ-тиишээ хараашалба. Бусад хүбүүд харгын захада хэбтэнхэй, виноградай һөөгүүд тээшэ буудажа байба. Зориг буугаа шэглээд, баһа буудажа эхилбэ. Удаань һууриия һэлгэхэ һанаатай, үндэгэд гээд хажуу тээшээ даб гээ һэн. Тиигэмсээрнь зүүн хажуу руунь халуу дааагаад, бүхы бэень тэсэшэгүйгөөр үбдэшэбэ. Һомондо дайрагдаба хаб гэжэ хүбүүн гансата тухайлба. Нюргаараа ногоон дээрэ хэбтээд, самсаяа үргэхэдэнь, һомоной ороһон газарһаа шуһан нарииханаар таһалгаряагүй гоожожо байгаа һэн. Ойронь хэбтэһэн сэрэгшэ мүлхиһөөр ерээд, хүбүүнэй шархые боожо эхилбэ.

Зориг Галданов Кандагар шадар иигэжэ шархатаа һэн. Шархатаһан сэрэгшэ тэрэ дары госпитальдо оруулагдаа һааб даа. Тэндээ операци хүүлээд, удаань Ташкент хотодохи госпитальдо аргалуулаа. Тэндэһээ Ленинград абаашагдажа, аргаламжа үргэлжэлүүлэгдээ һэн. Тиигээд лэ хүсэд элүүр болоходоо, гэртээ табигдаһан байгаа. Бүхыдөө хүбүүн жэл хахад соо сэрэгэй албанда ябаһан болоно.

Зориг Галдановай юрэ бусын сэрэгэй албан хайшан гээд эхилээ һэм гэжэ һонирхомоор ха. Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ дунда һургуули Хэжэнгэдээ дүүргээд, Зориг военкомадай зууршалгаар Жэрэм һууринда жолоошоной һургуулида һураа һэн. Тэрэнээ дүүргэһээр, 1983 оной хабар сэрэгэй албанда татагдаһан юм. Воронеж хото шадар хахад жэл соо сэрэгэй һуралсал гараа.

— Иигээд лэ маанадые хайшань абаашаха хаб гэжэ хүбүүд таамаг бодомжолдог һэн,— гэжэ Зориг дурсаба.— Афганистанда дайн боложо байна гэжэ булта мэдэхэ байгаа һааббди. Тиигээд тиишээ ошожо, бэеэ туршаха дуратайшуулшье бидэнэй дунда бии һэн. Бишье ошоо һаа, хамаагүй гэжэ һанагша һэм. Һанаашамни хүсэлдөө һэн даа.

ХҮБҮҮНЭЙ АЛБА ХЭҺЭН сэрэг Афганистанай Хайратон гэжэ нютагай ойро түбхинэнхэй байгаа. Тусхай батальоной сэрэгшэд байлдаанда бута бууһан, һандарһан сэрэгэй техникэ суглуулжа, машинануудта ашаад, Совет орондо асардаг һэн. Алба хэхэ зуураа Зориг Галданов олон рейснүүдтэ ябалсаа.

— Сугтаа алба гаража байһан Миша Измаилов гэжэ узбек хүбүүн алуулаа һэн. Эжы, абадань хэды ехэ зоболон тудаа гээшэб даа! — гэжэ хүбүүн бүдэхеэр үгэлбэ.

Афганистанда арбан жэл соо манай сэрэгэй байха үедэ хэды олон мянган эхэ, эсэгэнэр гүлмэр залуухан үри хүүгэдээ бусалгагүйгөөр алдааб даа! Алдалан унаһан хүбүүдэй сагһаа урид һаншагаа сайһан эжынэр хүбүүмни юунэй түлөө алуулааб?— гэжэ асууһан мэтэ хүн бүхэнэй нюур шарайшалан ажаглаһаар лэ. Зобоһон эдэ эжынэртэ хэн харюу үгэхэб?

Нюргаар набтаршагшье һаа, хараха янзада шииираг бэхи бэетэй, харабтар шарайтай хүбүүн машинынгаа капот үргөөд, мотоор дээрэ тонгойно. Гартаа бариһан түлхюурээр энэ-тэрэ зүйлнүүдые мушхаһанай удаа каподоо хааба.

— Хэдэн үдэр соо машинаяа заһабарилааб. Яһала һайн болгобо хаб. Иимэ сүлөөгүй сагта эбдэрээд байхада таагүйл даа,— гэжэ мүнөө Хэжэнгын совхоздо жолоошоноор хүдэлжэ ябаһан Зориг Галданов хэлэбэ.

Сэрэгэй албанһаа бусаад, богонихон саг соо бэеэ аргалуулһанай һүүлдэ хүбүүн тус ажахыда хүдэлжэ эхилһэн юм. Афганистанда эрэлхэг зоримгойгоор алба хэһэндээл адли Зориг мүнөө шадамар бэрхээр хүдэлдэг. Гэр бүлэтэй болонхой, багахан басагатай.

Афганистанда алба хэһэн 8 хүбүүд Хэжэнгын аймагта ажаһуудаг юм. Саг үргэлжэ тэдэнэр уулзажа, бэе бэеынгээ ажабайдалаар һонирходог, хэн нэгэндэнь туһаламжын хэрэгтэй һаа, һаадгүй булта туһалжа байдаг. Улаан-Үдэдэ Афганистанда алба хэгшэдэй республиканска конференци үнгэргэгдэхэ юм. Конференцидэ Хэжэнгын «афганецуудые» Шагдар Доржиев (Чисаанаһаа), Олег Ситников (Хэжэнгэһээ) түлөөлхэ болонхой.

— Конференци дээрэ олон асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэхэ бэзэ,— гэжэ Зориг бодомжолно.— Эгээл шухала асуудалнуудай нэгэн гэхэдэ, «афган» хүбүүдые байраар хангалга болоно. Сэхыень хэлэхэдэ, хүнгэлэлтэнүүд олоншье һаа, тэдэ бүримүһэн бэелүүлэгдэнэгүй ха юм. «Хашартай хүбүүд гээшэб»,— гэлдэхэ албан хойрог зантай ноёдшье үсөөн бэшэ гүб даа. Теэд бидэ өөһэдынгөө дураар Афганистан ошоо бэшэлди.

Зориг Галданов «Шэн зоригой түлөө», «Зэбсэгтэ хүсэнүүдэй 70 жэл», «Интернационалис сэрэгшэдэ» гэһэн медальнуудаар, мүн Афганистанай медаляар шагнагданхай.

Иимэ хүбүүдээрээ бидэ омогорхохо ёһоороо омогорхонобди.

Д. ДАМБАЕВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: З. Галданов сэрэгэй албанда байхадаа.

БАЙГААЛИ ТУХАЙ ШЭНЭ НОМУУД

...шон тойронхи байгаали ...алха талаар манай сро... ...литэ мэргэжэлтэн Н. Ф. ...ерсэй «Байгаали ашаглал... ...гэһэн словарь-тайлбари ...ль» хэблэлээр согсолбо... ...ллогдон гаргагдаба.

...тор байгаали хамгаалха ...р 5 мянгаад шэнэ үгэ... ...ойлгосотой, тодо тайл... ...үдые үгэхые оролдо... ...байна. Словарь соонь ...таблица, карта, диаграм... ...н. Энэ ном эмхи зургаа... ...ай, колхоз, совхозуудай ...барилгашэдтэ байгаали ...алха талаар мэргэжэл... ...э, пропагандисткарта ар... ...ехэ туһатай байхань дам...

...мүн «Үйлэдбэриин бузарлал... ...аараар хамгаалха» гэһэн ...-гай мэргэжэлтэд С. Кал... ...т Г. Инглуд хоёрой 2 хэһэг... ...бүридэһэн словарь ород хэлэн дээрэ оршуулагдажа, «Металлургия» хэблэлээр гаргагдаба.

Проектнэ болон барилгын эмхинүүдэй инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэдтэ, гүрэнэй хиналтын органуудта, министерство болон экспертнэ органуудта зорюулжа, «Стройиздат» хэблэлдэ барлагдаһан «Байгаали хамгаалха гурим ба проект табилгын дүрим» гэһэн Ю. Л. Максименко, В. А. Глухарев гэгшэдэй справочник соо аша туһатай мэдээнүүд байха гээд онсолоё. Байгаали хамгаалха талаар ГОСТ-ын дүримтэй зохилдуулагдаһан арадай ажахын комплекснүүдые барилгын, проект табилгын кормонууд болон гуримууд тус справочник соо тодорхойгоор үгтөөтэй.

Т. ХУРИГАНОВА.

ТАСС. ХИЛЫН СААНАҺАА

НЬЮ-ЙОРК. Америкын Холбоото Штадуудай эгээл томо нефть олзобориллог болон болбосоруулдаг кампаниинуудай нэгэн болохо «Тексако» кампани СССР-эй Геологиин министерствэтэй хэлсээ баталба. Нефтиин хэбтэшэнүүдые бэдэрэн олохо, ашаглаха талаар али бүхы техническэ туһаламжа үзүүлжэ байха гээд тус хэлсээн соо хараалагдана. Эдэ бүгэдэ илангаяа Советскэ Союзай Хойто зүгүүдэй хэбтэшэнүүдтэ сэхэ хабаатай.

Энэ талаар СССР болон США харилсаа холбоогоо амжалтатайгаар хүгжөөжэ байна гэжэ мэргэжэлтэд тоолоно. США-гай «Шеврон» гэжэ нефтекампани гурбан һараар урид нефтиин шэнэ хэбтэшэнүүдые бэдэрхэ талаар Каспиин далай шадар хүдэлмэри ябуулха хэлсээ манай оронтой баталаа һэн.

ВАРШАВА. «Атлантикаһаа Ураал хүрэтэр Европо ори ганса юм» гэһэн уряа доро Польшын курортнуудай оршодог Сопот хотодо эстрадна дуунай үндэр шадабаританай үгэһэн концертээр эндэ ходо болодог заншалта 27-дохи уласхоорондын дуунай фестиваль эхилбэ. Балтиин далайн эрьедэ оршодог тус хотын Ой соохи оперо соо энэ һонирхолтой концерт эмхидхэгдэһэн байна. Тус дуунай һайндэрэй гансашье нэрэнь хубилгагдаагүй. Тэрэ эрид коммерческэ шэглэлтэй болонхой. Тиихэдээ гадаадын оронуудай фирмэнүүдэй туһаламжаар дуу дуулаха шэнэ бэлигтэниие тодоруулха, эстрадын шэнэ шэглэлнүүдые олоной дунда тараан дэлгэрүүлхэ зорилго фестивалиин урда табигдана гэжэ эмхидхэгшэдынь мэдүүлнэ.

ЛОНДОН. Политическэ шэнжэлэгшэдэй уридшалан хэлэһэнэй ёһоор Персиин буландахи хёмороон Великобританиин политическэ хүсэнүүдэй тааралдалда эрид хубилалтануудые оруулба. Ай-Си-Эм гэжэ албанай үнгэргэһэн асуултын дүнгүүдээр мүнөө засаг барижа байһан консервативна партиһаа лейбористнуудай гээгдэл үшөө 5 процентээр хоробо гэжэ «Гардиан» газетэ онсолон тэмдэглэнэ. Тиигэжэ британецуудай 49 процентнь лейбористнуудые, 38 процентнь консерваторнуудые дэмжэнэ.

ВАШИНГТОН. США болон ГДР-эй хоорондохи худалдаа наймаанай экономическа бүхы хизаарлалтануудые президент Буш болюулба. 1974 оной худалдаа наймаанай Хуулида оруулагдаһан Джексон-Вэнигэй хубилалта зоной эрениосиь гаража ябаха ушарнуудые хизаарладаг оронуудта эсэргүү шэглэлтэй байһан юм. Тус хизаарлалтануудые болюулха тухай шиидхэбэри Бушай абаһанай ашаар ерээдүйн нэгэдэмэл Германиин зүүн хажууда американ талын бэхижэхэ арга боломжо үргэнөөр нээгдэхэ байна гэжэ ЮПИ агентствын шэнжэлэгшэ онсолон заана.

НЬЮ-ЙОРК. США-гай экономико унан доройтолгын хаһада оробо. Правительствын экспертнүүдэй хэлэгшэдэ харша иимэ һанамжа бэеэ дааһан олон экономистнууд хэлэнэ. Юрын американецуудай хармаан соохи байдал энэ һанамжын зүб байһаниие арсашагүйгөөр гэршэлнэ гэжэ Альберт Синдлинджер тоолоно. Пенсильвании штадай Уоллингфорд хотодо 30 жэлэй хугасаа соо ажаһуудаг энэ экономист үдэр бүхэндэ Гавайн арлнуудһаа болон Аляскаһаа бэшэ штадуудта ажаһуудаг американсцуудта ходо хонходожо байдаг юм. Тиигэжэ хэр мүнгэтэй байдагыень шалгана.

Байгша оной июль соо үнгэргэгдэһэн асуултын ёһоор тэрээндэ хабаадалсаһан 4300 хүнэй 68,7 процентнь өөһэдынгөө финансова байдалые доройтонхой гэжэ сэгнэбэ. Харин байгша оной январь соо 52,7 процентнь лэ иимэ сэгнэлтэ үгэжэ байһан юм.

ТОКИО. Японтой радиодамжуулгын Эн-Эйч-Кей гэжэ түбэй корпорациин байшан гараар хэгдэһэн галаар шатааха түхеэрэлгэнүүдээр буудуулба гэжэ Токиогой полициин управлени мэдээсэбэ. Зон алуулаагүй, байшан гэрынь һандаргагдаагүй юм ха. Мүнөө дээрээ ямар нэгэ террорис эмхи иимэ ябадал гаргаһан тухайгаа соносхоогүй байна. Гэбэшье «императорай бүлэ хамгаалһан тенденциозно репортажнуудые буруушаан», эрид зүүн бэеын хараа бодол баримталдаг экстремистнүүд тус ябуулга эмхидхэжэ болоо гээд полици тоолоно.

ВАШИНГТОН. Эндэ ерээд байһан Иорданиин король Хусейнтэй США-гай Гүрэнэй секретарь Джеймс Бейкер уулзаба. Сэрэгэй департаментын түлөөлэгшэ Маргарет Татуайлер эдэ хоёрой хөөрэлдөөе зүбшэн хэлсэхээ эрид арсажа, президент Джордж Буштай Иорданиин королиин уулзаһанай һүүлдэ тус хөөрэлдөөе сэгнэжэ болохо гэжэ мэдүүлбэ. Кэн штадта оршодог Джордж Бушай имениидэ Хусейн эдэ хоёрой хэлсээнүүд үнгэргэгдэхэ юм ха.

ДУБЛИН. «Чеховэй ёһоор» үнгэргэгдэһэн гоё һайханай түрүүшын фестиваль Ирландида болобо. Агууехэ уран зохёолшын хэлэһэнэй ёһоор хүн соо бүхы һайхан юумэн онсо гоёор тааралданхай байдаг гэдэгтэнь адляар тус фестивальда хабаадалсаһан сэбэр гоё басагадай гансашье газаа талынь һайханиие бэшэ, мүн зүрхэ сэдьхэлэйнь һайханиие сэгнэхэ гэжэ жюри шиидэһэн байна.

Тус фестивалиин түгэсхэлэй харалгада Ирландиһаа, США-һаа, СССР-һээ, Францииһаа, Великобританииһаа ерэһэн 15 басагад гараба. Эдэнэрэй дунда 26-тай москвичка, Аэрофлодой стюардесса Алла Папанин бии һэн. Морис Торезэй нэрэмжэтэ гадаадын хэлэнүүдэй институт дүүргэһэн энэ басаган манай хубилган шэнэдхэлгэ тухай Ирландиин зондо хөөрөө, ород хатар гүйсэдхөө, француз басни бэшэгшэ Лафонтенэй түрэл хэлэн дээрэ «Шоно болон хурьган» гэжэ зохёолыень уншаа. Москвагай Модельнүүдэй түбэй байшангай дизайнер өөрынгөө эхын зохёожо бүтээһэн 6 хубсаһа һэлгэн үмдэжэ өөрыгөө харуулаа. Тиигэжэ манай ороной түлөөлэгшэ «1990 оной Ирландиин аралнуудай дангина» гэжэ нэгэн дуугаар мэдэрэгдэһэн байха юм.

ТОЛИ

...ҺАЙХАН БАЙДАГ ҺАЙ

Түхэреэн Хэжэнгын хүжэ ногоон уужам дайдаар түгэншэлэн ябахадаа, нэн түрүүн буурал үбгэдтэй уулзаха хүсэл бии hэн. Юуб гэхэдэ, тэдэ үбгэд нютаг бүхэнэй нюур шарайе, түүхэ намтарые тодорхойлдог зон болоно ха юм. Тэдэнэй хэн нэгэнтэй уулзангүй ябашахадаа, нютаг нуга тухайнь дууhан юумэ мэдэжэ абаагүй шэнгеэр бэеэ мэдэрхээр байдаг.

Ажабайдалай hүрөөтэй шэрүүн сагта Эсэгэ ороноо эрэлхэг зоримгойгоор аршалан хамгаалалсаад, амгалан тэнюун байра байдалаа зохёон байгуулалсаhан Хэжэнгын голой үндэр хүндэтэ үбгэдэй нэгэн Ринчин Цыденович Цымпилов болоно.

Үлгэн талын тэгшэ нюруу дээгүүр, боролжо бургааhанай ара үбэрөөр тохойтон урдаhан Худан голой ногоон эрьеhээ холохоно бэшэ түбхинэhэн Ородой-Адаг гэжэ нютагта энэ хүнэй бага наhан үнгэрөө hэн. 1920-ёод оной эсэстэ түрэл нютагтань хамтын ажахы эмхидхэгдэжэ, хүбүүнэй гэртэхин тэрэнэй гэшүүд болоо hааб даа. hургуулида hураха арга боломжо хүдөөгэй үхибүүдтэ олгогдожо, Ринчин хүбүүн үетэн нүхэдтэеэ хамта нютагhаань баруулжаа арбаад модоной зайда оршодог Ород-Тарбагатайн эхин hургуулида үзэг бэшэг заалгажа эхилээ hэн. Тэндэ хэдэн жэл соо hураhанай удаа Хориин колхозно залуушуулай hургуулида (ШКМ) hуралсалаа үргэлжэлүүлбэ. Тэрэнээ дүүргээд, залуу хүбүүн Хориин «Улаан-Туяа» газетын типографида түрүүн наборщигоор хүдэлжэ эхилээд, удаань типографиие даагша болоhон юм. Хүдэлмэри хэжэ эхилhэн жэлдээ, 1937 ондо, Ринчин комсомолой гэшүүндэ абтаба. Удахагүй шударгы солбон, эрдэм номтой хүбүүн комсомолой райкомой секретаряар hунгагдаа hэн. Хэдэн жэлэй туршада энэ ажалдаа эдэбхитэйгээр хүдэлөөд, 1940 ондо партиин гэшүүндэ зууршалагдаhан байна.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай түлэг дундаа ябажа байхада, 1942 оной февраль hарада Ринчин Цымпилов сэрэгэй албанда мордоо hэн. Жэл тухай саг соо Сохондо, Степная станци (Шэтын область) гэжэ газарнуудта алба гараhан байна. Тиигээд 1943 оной эхеэр сэрэгшэ Цымпилов Новосибирск хотодо радиотелеграфистнуудай курсада hурахеар эльгээгдэбэ. Тэрэнээ дүүргэhэнэйнгээ hүүлээр фронт руу ябуулагдаа hэн.

Тэрэ үедэ 3-дахи Украинска фронтын сэрэгүүд Украинын болон Белоруссиин баруун хизаарай нютаг хотонуудые сүлөөлхэ гэжэ шанга тулалдаануудта оролсоод байгаа. Олон хоногой туршада үргэлжэлhэн байлдаанда сэрэгшэдээ болон дайшалхы зэр зэмсэгээ горитойгоор алдаhан 1-дэхи гвардейскэ механизированнэ корпус фронтоёо орхижо, ара талада гаргагдаа hэн. Тиихэдээ корпусой сэрэг Полтава хото шадархи газар дээрэ байрлаба. Шэнэ сэрэгшэд, элдэб техникэ үдэр бүхэндэ ерэжэ байгаа hэн. Шэнэ ерэhэн сэрэгшэдэй дунда Ринчин Цымпилов байлсаа. Энэ корпус хамаг юумээр гүйсэд хангагдаад, дайшалхы хүсэ шадалтай боломсоороо, 1944 оной ноябрь соо фронтын зэргэдэ оруулагдаба.

Сэрэгшэ-радист Цымпиловэй дайшалхы зам иигээд лэ эхилhэн юм. Яссы-Кишинёвско операцида корпусой сэрэг түрүү зэргэдэ хабаадалсаа hэн. Тэрэнэй үедэ дайсанай олон сэрэг хүреэлэгдэжэ, удаань бута сохигдоhон байгаа. Манай сэрэгшэд булимтаран ороhон хархис дайсание оронойнгоо дэбисхэр дээрэhээ намнажа, Венгри, Польшын газар дээгүүр хюдажа эхилбэ. Сэрэгшэ Цымпиловэй алба гаража байhан 52-дохи артиллерийскэ дивизионой сэрэгшэд Балатон нуурай шадар, Секешфехервар хотые сүлөөлхэ талаар үүдхэгдэhэн айхабтар шанга тулалдаануудта эрэлхэгээр дайлалдаhан юм. Тоогүй олон снарядууд болон бомбонуудай таhалгаряагүй тэhэрэлгэн соогуур батарей дивизион хоёрой хоорондо саг үргэлжэ телефонно холбоотой байлгаа гээшэ тиимэшье бэлэн хэрэг бэшэ гэжэ хүн бүхэнэй ойлгомоор. Снаряд, бомбын тэhэрхэдэ, телефоной утаhан олон газарта таhаршаха. Тэдэ байлдаанай зэмхаxые хүлеэжэ, окоп соо hууха бэшэш. Байлдаанай түлэг соо командовани ба сэрэгшэд хоёрой хоорондо саг үргэлжын телефоной холбоон айхабтар шухала бшуу. Энээнhээ бүхы байлдаанай эсэс дүн дулдыдажа магадгүйл. Эдэ бүгэдые hайнаар ойлгожо ябаhан Ринчин Цымпилов гал бурма руу шиидэнгеэр шургажа, утаhанай таhарhан газарые бэдэржэ олоод, хоёр үзүүрыень бүхөөр залгадаг hэн. Венгриин ниислэл — Будапешт хотые фашис булимтарагшадhаа түргэн болзор соо, гэзлтэ хоролто багатайгаар сүлөөлэлсэhэнэйнгөө түлөө 1-дэхи гвардейскэ Ленинэй орденто механизированнэ корпус Верховно Главнокомандалагшын hайшаал магтаалда хүртэhэн юм.

Эрэлхэг зоримгой, шударгы бэрхэ сэрэгшэ Цымпиловтэ сэрэгэй училищида орожо hурахыень командовани дурадхаба. Байлдаанай түлэг сооhоо гаража ошохо хэдышье дурагүй байбашье, сэрэгшэ hуралсалда эльгээгдэбэ. Тиигэжэ тэрэ Чкалов хотодохи танкова училищиин курсант болоо hэн. Тэндэ hуража байхадань, дайн дүүрээ бэлэй. Нэгэтэ курсантнууд медкомиссиин шалгалта гараба. Нэгэ байлдаанай үедэ Ринчин Цымпилов гараа шархатаhан байгаа. Энэ шархаhаа боложо, медкомиссиин шиидхэhэнэй ёhоор курсант Цымпилов hуралсалаа үргэлжэлүүлхэ аргатүй болоhон юм. Энээнэй удаа нэгэ хэды саг соо училищиин полигон дээрэ алба хэжэ байтараа, 1946 оной май соо гэртээ табигдаа hэн.

Дайн дажарай хохин хүхэ гал утаан соогуур ябажа гараhан Ринчин Цыденович Цымпилов тоонто нютагаа бусажа, богонихон саг соо бэеэ амаруулаад лэ, ажал хүдэлмэридэ хамсыгаа шаман ороо hаабза. 1950 он болотор Доодо-Худанай сельсоведэй түрүүлэгшээр хүдэлбэ. Дайнай хойтохи хооhон жэлнүүдтэ улад зоной ажаhуудалаа hэргээн бодхоохо хэрэгтэ сельсоведэй түрүүлэгшэ өөрынгөө нэмэри хубитые арга шадалаараа оруулалсаhан юм. Эдэбхи ехэтэй, урагшаа hанаатай хүдэлмэрилэгшэ удахагүй районойнгоо партийна аппарадта хүдэлхөөр дэбжүүлэгдээ hэн. Тиин партиин райкомдо Ринчин Цыденович 1980 ондо наhанайнгаа амаралтада гаратараа амжалтатайгаар хүдэлөө. Тэрэ үедэ Цымпилов райкомой ниитын таhагые даагшаар хүдэлжэ байгаа.

Амаралтада гарааб гээд ажалай ветеран гараа хабсараад гэртээ hуугаагүй. Хэдэн жэлдэ сельсоведэй секретаряар хүдэлбэ. Энээнэй удаа байгаали хамгаалха бүлгэмэй районно соведэй түрүүлэгшын орлогшоор табан жэл соо хүдэлhэн байна. Байгша ондо далан наhанайнгаа дабаан дээрэ гараhан Ринчин Цыденович миин hуунагүй. Мүнөө тэрэ районойнгоо дайнай болон ажалай ветерануудай соведэй харюусалгата секретариин уялгануудые дүүргэдэг юм. Эндэ хэхэ хүдэлмэри ехэ, шиидхэхэ асуудалнууд олон. Жэшээнь, үмсын мал горитойгоор барижа, мяхыень гүрэндэ тушаажа байха тухай асуудал зүбшэгдөө hэн. Иигэжэ эдеэ хоолоо элбэгжүүлхэ хэрэгтэ ветеранууд туhа нэмэриеэ оруулха хүсэлтэй. Тиихэдэ энэрхы сэдьхэлэй жасада үбгэд, хүгшэд 1300 түхэриг суглуулжа оруулаhхай. Нүхэр Цымпилов дайнай болон ажалай ветерануудай бүхэсоюзна эмхиин хүндэлэлэй тэмдэгтэ хүртэнхэй юм.

Бүхы наhаараа улад зоной аша туhада эсэшэ сусашагүйгөөр хүдэлhэнэйнгөө түлөө Ринчин Цыденович олон тоото орден, медальнуудаар шагнагданхай. Гадна республикынгаа Верховно Соведэй Президиумэй Хүндэлэлэй грамотаар аяар дүрбэ дахин урмашуулагдаа hэн.

Ринчин Цыденович Гомбо-Доржо Бадмаевна нүхэртэеэ дүрбэн хүбүүдые хүл дээрэнь табижа, бултандань эрдэм hургуули олгонхой юм. Хүбүүдынь дүрбүүлээ тоонто Хэжэнгэдээ түбхинэнхэй, эжы, абаяа hайханаар хаража үргэжэ байдаг гээшэ. Хүбүүдhээнь гараhан 13 ашанар хүгшэн эжы, абынгаа зүрхэ сэдьхэл баясуулан, тоонто нютагайнгаа дулаахан наран доро элүүр энхэ, согтой хүхюун тэнжэн үргажа байдаг юм.

— Хүн түрэлтэндэ амгалан байдалhаа ондоо юумэн хэрэггүй. Сагай муу — дайн дажар лэ ха юм даа, — гэжэ Ринчин Цыденович хэлэнэ. — Дайн бү болоhой гэжэ хүсэхэhөө ондоо юун байхаб. Хайрата Доржо дүүмни баруун дайнhаа бусаагүй юм. Дүшэн дүрбэн ондо алуулаад, Витебскэ областиин Терелки гэжэ hуурин шадар хүдөөлүүлэнхэй. Дайн соо ахалагша лейтенант зэргэтэй ябаа, взводой командир hэн. Харин нютагаа бусаха золгүй байшоо....

Сэгээхэн уняарта нэгэ үдэшэлэн — энээхэн наhанаймнай эсэстэ, ажаhууhан он жэлнүүдээ ойндоо оруулжа, наhанайнгаа дүн согсолхо саг хүрэжэ ерэхэ. Тиигэхэдэнь хүн бүхэнэймнай ами наhанай харгы Ринчин Цыденович Цымпиловэй намтар шэнги hайхан байдаг hай.

Д. ДАМБАЕВ,
манай корр.

Улзытэ БАДМАЦЫРЕНОВ

Үлзытэ Базарсадаевич Бадмацыренов Буряадай багшанарай институт дүүргээд, Орлигой, Саянай дунда hургуулинуудта түрэлхи хэлэнэй, литературын багшаар хэдэн жэлдэ хүдэлhэн байна. Мүнөө үедэ Буряадай эрдэмэй түбэй аспирантурада hуража байhан У. Б. Бадмацыренов Ахын районой 50 жэлэй ойдо зорюулжа, энэ нютагай түүхын баримтануудтай бэшэhэн шүлэгөө газетэдэ эльгээгээ.

АХА НЮТАГАЙ МАГТААЛ

Ажалша, малша, анхан үгhаа ангууша
Аглаг үндэр Аха нютагайм улад зон,
Аман үгэhөө аялгалан мүндэлhэн
Алдар солын үреэл магтаал түүрээхэм.

Уг удхаяа Орхон, Туулаhаа онгилhон,
Уймар сагhаа угаа дамжан далижаhан,
Хотогойтын аха дүүhээ хэмхэрhэн,
Хорин юhэн хонгоодорой яhан.

Бушагта хаанай шуhата улаан бүhалгаанда,
hайрхуу хобдог hайн хаанай hамаргаанда,
Алаг жороодоо, сигосодоо найдажа,
Алтай Хангайгаа дабаhан тухай дуунууд бии.

Түүшээтэ хаанай түмэр занги мэдэлhэ
Тоори-Бодон хушуутатаяа түрүүтэй
Тэртын отогой арбаад гаран айлнуудай
Тэсэжэ ядан тэрьелhэн тухай домог бии.

Донгод-Тэртэ, шоошхой, ноёд, долоонгууд,
hойhо хоршод, hоёд угтанаар холилдон,
Сагаан Хаанта Росси гүрэнэй мэдэлдэ
Сагаан hаналаар салгидан ороhон түүхэтэй юм.

Буурал Монголдоо бэе бэеэ хюдалсан,
Багтажа ядан засаг түрэеэ буляалдан,
Хамтаржа ядаhан Халхын олон хаашуул
Хари гүрэнэй, халагтай, мэдэлдэ ороhон юм.

Мянга долоон зун хорин долоон ондо
Манжа Хитадай мэдэлдэ ороhон Монголдо
Найман hарын нарата хориной үдэр
hаймаа, холбооной хилэ татагдаhан ха юм.

Гүрэн түрынгөө алас холые хаража,
Гүн-Савва — ородой эрхим элшэн сайд
Хитад гүрэнэй Хойто-Монголой Бүр...
Хилэ тухай хэрээ бэшэг баталга hэн

Хёрхо бэрхээр хилээ сахиха эрэнүүдые,
Хаа хаанаhаа суглуулха гэhэн зарлиг
Хаанай ордонhоо холын Сибирь хизаар руу
Хурдан шуумгай хиидэн ерээ hэн.

Гурбан эрын гоё hайхан нааданда
Булижа гараhан хүдэр шамбай хүбү...
Хёрхо hонороор хилээ сахихын түлөө
Хангай тайгата хари дайда гараа hэн

Хонгоодорой дээдэ, доодо отогhоо,
Хүршэ болохо Түнхэн, Алайр нютагhаа
Булэ бүхэнhөө нэжээд эрые татажа,
Бүхэ сэхэр хилээ харахынь захяа hэн.

Бүхэриг зантай баарай яhанай аймаг
Бүрэнхэ, Тээхүүнэ, Ориинэ гурбан б...
Баргажанай Баян-Голhоо hомологдо...
Батаар хилээ сахихаа мордоо hэн.

Хадалиг үндэр хари тэрэ хизаар руу
Харгы гаргангаа зүргөөр ябахадаа,
Хэды шэнээн эрэлхэг зориг хэрэгтэй hэм,
Хэн мэдэнэб, мүнөө манай энэ сагта!

Хилын харуулшан болоhон нэрэ зэрг...
Хододоо hанан, хатуу уялгаа дүүргэ...
hоёд, буряад гэжэ нэгэш илгаагүй,
hонор, бэрхээр сахин, сахин hуугаа h...

Эреэн мүнөө тэрэ саг hанахадаа,
Элинсэгэй эрэлхэг баатар зоригто
Доро дохин, hүгэдэн, нангин дурасхаалыень,
Дурсан hанежа, хододоо бидэнэр ябаял даа.

Совет шэнэ hаруул хуулиин тогтоходо
Сарюун зам руу шуумайн булта ор...
Шэрүүн, зэбүүн, сэмүүн шуhаташ ж...
Жэшээ гарган ходо уладни ябаа.

Ажалша, малша, анхан үгhаа ангууша
Алдар солото Аха нютагайм улад зон,
Аян замдааш, амаралтадааш, ажалдааш
Аягтай, согтой, амгалан жарган hуугыт даа.

Арадай аман үгын абдарhаа

ДУУНУУД

Үдын шанга наранда
Үндэрэй орой hэрюухэн,
Үгытэй ядуу буряадуудта
Ленинэй хуули сэсэн лэ.
Дуурама шанга наранhаа
Добын орой hэрюухэн,
Доромжо ябаhан
буряадуудта
Ульяновай hургаал сэсэн лэ.

Б. ГЭНДУНОВ,
Яруна 1934 он.

Хадын харгы жэгдэрүүлhэн
Хадамал тахатай боро
улаахан,
Коммунистын сургаал
дэлгэрүүлhэн
Хүндэтэ манай Ленин.
Боориин харгы
жэгдэрүүлhэн
Булад тахатай боро улаахан,
Большевик сургаал
дэлгэрүүлhэн
Баатар манай Ленин.

Ивалгын аймагай Жамсо ЖАПОВhАА 1940 ондо бэшэгдэжэ абтаа.

С. П. БАЛДАЕВАЙ
суглуулбариhаа.

ОНЬhОН ҮГЭНҮҮД

Байгал далайн уhан hайхан,
Багша Ленинэй hургаал
hайхан.
Мүнгэн тула мүшэнhөө,
Мүнхэ жаргал Ленинhээ.
Зоной сэдьхэл Ленинд,
Золой харгы коммунизмда.
Ашата Ленин
Арадhаа түрөө.
Ангар мүрэн
Байгалhаа гараа.
Буряадай байдал
Большевик зохёогоо.
Арадай жаргал
Ленин зохёогоо.
Алмазhаа хатуу
Шулуун байхагүй.
Ленинhээ сэсэн
Баатар байхагүй.
Ухаанай ехэ —
Ульянов — Ленинд.

Будамшуу

«Туhатай» зүбшэлнүүд

1.

hаянай эндэмнай тамхин хоморжоод, сэнхир хүхэ утаа гаргаха дуратайшуулда гайтай хүшэр болобо даа. Урдань дайнай үедэ үбгэд тамхинай шэлбэ жэжэхэнээр хэршээд, шэнэhэнэй холтоhонтой холижо, тэрэнээ татадаг бэлэй.

Тэрэ онол аргые мүнөө хэрэглэхэдэ яанаб?!

Таанад танил талатай, худалдаа наймаанай газарта хүдэлдэг нүхэдтэй байгаа ёhотойт. Тэдээндээ хэлэжэ, нэгэшье багса мохоорхо худалдажа абагты. Тэрэ мохоорхоёо уйгаар болгогдоhон, шэнэhэнэй холтоhонтой холибол, бүхэли hара соо амтархан hорохо тамхитай болохот.

Үгышье hаа хүбшэ ошожо, шэнэхэн хүбхэ суглуулжа асарагты. Тэрэнээ хатаагаад, ўур соохоно hайсэ нюдөөд, нэгэ улхан хүбхэндөө нэгэ шэмхэ мохоорхо хэгты. Одоол ёhоорхон тамхитай болохот.

Тамхияа бүдүүгээр орёоhоной хэрэггүй. Тон нариихaнаар орёогоод, бултыень бү татагты. Хахадыень татаад лэ, тэрэнээ хадагалаарайт. Хожом татахамнай яашаха hэн бэ!

2.

«Архи — ами наhанай дайсан» гэжэ, хүндэтэ уншагшад, hайн мэдэнэт. Үшөө 1985 ондо архидалгатай, архи уулгатай тэмсэл бүхы орон соомнай эхилжэ, виноградай ургадаг дулаан нютагуудта юун болоо hэм? Олон мянган гектар газарнуудай виноградуудай эшэнүүдые таhа сабшажа хаялган эхилээ. Шампанска... Шампанска харахаяашье болинтообди. Шэнээр таригдаhан виноградай эшэнүүдэй үрэ жэмэсээ үгэтэр, үшөө арбаад жэл үнгэрхэ. Тэсэжэл үзэгты, нүхэд!

Нүхэд! Архи нэрэжэ, тэрэниие бэдэржэ, браага табижа, ханинарни, бү зоборты.

Энэ талаар хэдэн зүбшэл таанадта үгэхэ байнаб.

Мангарлажа зобохогүйн, үглөөдэрынь хотынгоо урбалдатар бөөлжэжэ, нюдэ аманайнгаа бүлхытэр, гал улаан болотор, ханшарайнгаа таталдажа монсогойртор охижо зобохогүйн тула ямар арга бииб? Ямар арга бииб гэжэ яатараа hонирхонот? Таанадтаа хадань хэлэжэрхиhүү:

— Мангарлажа зобохогүйн тула архи ууhанай хэрэггүй! Харин hү! Урмантнай хухарба гү?

Үшөө нэгэ арга бии. Архиич шэл тушаажа абадаг газарта ошогты. Ямар архида дуратай hэмтэ, тэрэнэйнгээ хооhон шэл худалдажа абагты. Мүнгэеэ гамнангүй, хоёр сэнгээршье hаань, абаарайт.

Зай, армян коньягай хооhон шэл абаба гэлэйт. Тэрэнэйтнай гоё саарhан этикеткэнь бүрин бүтэн, гоё зандаа байха зэргэтэй. Хара сай аятайханаар шэл руугаа эюулэн хэжэ, армян коньягай үнгэтэй ундан болгооройт. Тэрэнээ холодильник гү, али сүндүүг соогоо хэдагалаад, одоол ууха архитай болобоб гэжэ хүхеэд ябаарайт. Хожомынь, олон хоногой үнгэрhэн хойно, тэрэ шэлээ гаргахадатнай, ёhотойл коньяк болошоhон байха. Хурабшын зэргэ хундага соо хээд, «армян коньягай амтан гоё даа» гэжэ баяртайгаар уухат, холоhоо бууhан айлшадаашье, хүндэлхэдэтнай болохо.

3.

Хорёогоор дүүрэн хонитой, араар атарлаhан адуутай, үбэрөөр исаллан үхэртэй байбал, үдэр бүри бүхэли мяха хүлхэжэ hууха hанаатай гүш, нүхэр? Үгы, тиимэ hонин мангир байдаггүй. Мүнөөмнай мяха шүлэн хомор болоод, хотын магазинуудай хооhон байхые харадаг бэшэ гүш, нүхэр?

Хотын магазинуудта колбаса хаа-яа худалдана. Долоон хоногтоо хоёр дахин. Наhатай болоhон үбгэд, хүгшэд, пенсионернүүд — одоол сүлөөтэй зон — тэдэ магазинуудай — үүдэ үглөөнhөө үдэшэ болотор hахидаг хэбэртэй агша. Тээд hахингүй яахабши даа. Найман зуун грамм колбасагаа гү, али нэгэ килограмм hиипэдэhэ яhаяа алдажа болохош.

Зай, 800 грамм колбасагаа худалдажа абаба гэлэйт. hара соо гушан үдэр. Үгы, байзыт, зарим hаранууднай 31 хоногтой байдаг. Тиибэ яабашье хутагаяа hайн гэгшээр хурсадажа ерээд, тэрэ 800 грамм колбасагаа гушан зүhэм болгожо хэршэгты. Үдэр бүри — нэгэ зүhэм!

Хоног бүхэндэ колбасада садаха гэбэл, иимэ арга бии.

Хотын дэлгүүр ошожо, ээлжээндэ тэсэмгэй зогсожо, нэгэ хүнэг хартаабха 6 түхэригөөрөө худалдажа абагты. Хитадуудай ургууhан үгэрсэ, Вьетнамhаа асарhан чеснок абахадатнай болохо.

Хартаабхаяа ехэ гэгшээр шанажа, стол дээрээ табигты. Үгэрсэ, чесногнайшье хажуудань бии болоно ааб даа. Кооперативhаа нэгэ түхэригөөр худалдажа абаhан халбаашхаяа аятайханаар зүhэжэ, дабhа, перец, горчица, соус гэхэ мэтын амта оруулда зүйлнүүдые табилсахат.

Зай, тэрэ зүhэм колбасагаа маргарин соо мангиртайгаар hайса шараад, сэбэр табаг соо шаршаганатар хэхэт! Шарагдаhан колбасагай амтатай, хоншуун үнэр анхилха.

Байзагты! Тэрэ колбасада бү дүтэлэгты. Шанагдаhан хартаабхэяа хомхойгоор эдижэ, хилээмэеэ ехэ ехээр хүлхэгты. Тиигэжэ hуухадаа, хирэ болоод лэ тэрэ колбасагаа харагты. Зай, эдеэлжэ садаба гүт? Үнөөхи эдигдээгүй үлэhэн колбасагаа саашань хадагалхадатнай болохо.

4.

hүүлэй үедэ залуушуул «кроссовко, кроссовко» гэлдээд гүйлдэдэг болонхой. «Борхоолко» дээрэ аяар зуу гаран түхэригөөр худалдажа абана гэлсэгшэ.

Би залуушуулда иимэ зүбшэл үгэхэ байнаб: хотын магазинуудта брезент туфлинууд яhала элбэг ха юм. Хилын саанаhаа асарагдаhан кроссовкоhоо тэдэ юугээрэ дутуу юм: нэгэдэхеэр — хүнгэн, хоёрдохёор — бүхэ, бэхи. Тэрэниие үмдөөд урилдабал, хамагай түрүү харайжа ерэхэт.

Тэдэ брезент туфлиин бэгэдаа hаа, хүлэйнгөө хюмhа hайсахан тайраарайт. Брезент гуталай ехэдээ hаа, хүлдөө орёолто орёогооройт.

Будамшуу.

Сэнхир э...

НЭГЭДЭХИ ПРО...
МОСКВА. 7.30— ...та». 9.35—«Манай ... —Мультфильм. 10... фольклорно - этно... «Отрарсазы» орке... церт. 11.10—«Ному... заян». Р. Бредбе... Худалдаа наймаа... 12.25—Режиссёр ... фецэй искусство. ...рика: 30 жэл үнгэ... 14.20—«Лето на ... бүүдтэ фильм. 1-... сери. 16.30—«Ан а... магта». 17.30—Доне... hэнэй уурхайн ш... шиидхэгдээгүй асуу... хай. 18.00—«Приклю... тений»—олон сери... дэлгэрүүлгын филь... сери. 18.30—Ул... шэнжэлэл. 19.15—... далаар хөөрэлдөө... «Приключения Шер... са и доктора Ват... hайханай фильм. ... век начинается». 1-... сери. 22.00—Врем... СССР-эй правительс... —Гэр бүлын викто... —Шэнэ hонин. 00... тэнгэй урда ба hу...

ХОЕРДОХИ ПРО...
МОСКВА. 9.0... гимнастика. 9.20—... 9.30—М. Джавахиш... винный Абдул... 10.35—«Хэрбээ т... hаа». 11.05—Телеви... телевидени. 12.00—... ород арадай орке... церт. 12.45—Барим... мүүд. 13.30—«Совет... видеоканал. 16.00—... рилсаан»—видеокан... «Киносерпантин». ... 21.20—«Амгалан багашуул!» 21.35—... фильм. 22.00—Врем... Мэдээсэлнүүд, со... 22.35—Киносерпанти... 3-дахи дубль.

Редактор
Р. Б. ГАР...

Театрнууд

Душанбинский го... ный русский драм... ни Вл. Маяковского ...ры и балета]
«Три поросенка»—... зды на утреннем ... спектакль)— в 19.
«Дружба»
«Удивительная нах... Самые обыкновенн... — в 9-30, «Собстве... раниями» (2 с.)—... «Мужчины-проказни... 10, 13, 17-30, 19-20.
«Родина»
Мультфильмы — в ... «На тропе войны»... (удл.), 18-10, 20, 21...
«Прогресс»
Красный зал —«О... (Таинственные ду... 9-40, 12, 14-20, 16-... 20.
Зелёный зал —«По... 40, 11-40, 13-40, 1... «Однажды в Амер... рии)— в 19-40.
«Октябрь»
Мультфильмы — в 9... Конг»— в 11, 15-20, ... жив»— в 13-20, 18, ... без остановки»— в ...
«Восток»
«Дружок веселого ... в 15-30, «Отпетые ... — в 17, 19, 21.
«Байкал»
«Ко мне,Мухтар!»—... «Однажды в Амер... рии)— в 18, 21-30.
«Аршан»
«Большой»— в 19, 2...

ОНОН ГОЛОЙ ХОЙМОРТО

(Домог түүхэтэ Бабжа баатарта зорюулагдаhан хүшөө нээлгын найр наадан)

1988 оной декабрьда ажалай ветеран Гомбо-Доржо Намсараев эдэбхи үүсхэл гаргажа, Буряад угсаатанай омогорхол болоhон Бабжа баатарай нютаг ороноо, арад зоноо хариин тонуулшан дээрмэшэнhээ хамгаалhан габьяае мүнхэлжэ, Бабжын баатар нэрые зүүжэ байhан хада дээрэ хүшөө тэмдэг табихые hанамжалhан байна. Энэ үүсхэлыень СССР-эй географическа бүлгэмэй Забайкалиин филиалай Агын таhаг дэмжэжэ, тогтоол гаргаад, зоной дунда бадар ябуулха, олониитын хүсөөр бүтээхэ гэжэ зүбшөөhэн байгаа. Энэ үүсхэл хэрэг дээрэ бэелжэ, hаяшаг Баатар хадын оройдо хүшөө тэмдэг табилгын баяр ёhолол болобо. Тэрээндэ Будалан, Хүнхэр, нютагайхидhаа гадна Гунэй, Зүдхэли, hүдэнтэ, Согто-Хангил, Ага болоод, Ононой районhоо зон ерэжэ хабаадаhан байна.

Баатар хадын хойто тэбсэг дээрэ түмэр хорёо баригдаhан, дундань үндэр шулуун табсан шэрээ дээрэ бэшэгтэй шулуунууд hуулгагданхай, хушалтатай байна. Зүг бүхэнhөө хүнгэн машинатан хумиржа, хоёр зуу гаран хүн сугларба. Хорёогой үүдэндэ хүхэ лентэ татаатай. Будаланай сомон зүблэлэй түрүүлэгшэ Бато Галсанович Мижитов лентэ хайшалжа, хорёогой үүдэ нээхыень нютагай үндэр наhатай үбгэжөөл Гомбо-Доржи Намсараевта дурадхаба. Хорёогой үүдэнэй нээгдэхэдэ хэдэн хүн орожо, хүшөөгэй хушалтэ хуулан абахадань, Согто уулаhаа асарhан хара шулуунуудай жэгдэ нюурта hиилэhэн бэшэгүүд—ород буряад, монгол гурбан хэлэн дээрэ алтаран яларaад, эдэ бэшэгтэ шулуунууд гурбан зүг шэглүүлэч, бэе бэедээ түшүүлээтэй, тэдэнь иимэ бэшэгтэй:

«Барьяа Мэнгэтын Бабжада мүнхэ дурасхаал!

Арад зоноо эрэлхэгээр абажа ябаhан габьягаартнай Бабжа нэрэтнай «Баатар» гэhэн хүндын алдар солоор мүнхэлэгдэhэн бэлэй.

Баян уламнай «Баатар» гэлсүүлдэг үг гарбалай домогтой.

Үндэр нэрэ сольнтнай hүлдэ болгон, энэ нангин тэмдэг хэтэдээ бадаруулбабди.

Нютагай зон. 1990 он».

hүүлшынь хоёр бэшэг урэн hиилүүршэн Гомбожабай Бадма-Цэрэнэй ажал. Хүшөө нээлгын баярай митинг болоо.

Бабжа баатар гэжэ хэн байhан юм гэжэ колхозой түрүүлэгшэ Цырен-Доржо Цыренович Раднагуруев хөөрэбэ.

Удаань энэ ехэ үүсхэл гаргаhан Гомбо-Доржохаймнай үгэ абажа, эдэбхи хэшээл гаргажа бэлэдхэлэй ажал ябуулhан эдэбхитэдые дурдан хэлэбэ.

Могойтоhоо ерэhэн Цэбээнэй Виктор Бабжа баатарай бага наhанай ябадал тухай Урда-Агын түмэршэ дархан Цэрэнжаб үбгэжөөлэй хөөрэhые шүлэглэн найруулhанаа уншаба.

Энэ ёhололдо зорюулhан шүлэгөө бишье уншаа hэм:

Нютаг зоной түшэлгэ —
Хаhатай үргэн хормойтой
Буурал сагаан Будаламнай.
Нютаг зоной бууса —
Бурьялhан мүнхэ булагтай
Будалан дэлгэр
тоонтомнай.
Нютаг ороной үндэр уула —
Нангин түшэг бата халха.
Хори буряадай
омогорхол —
Бабжын габьяа
мүнхэлhэн
Баатар уула тобойно.
Нютаг ороной гол горхон —
Нангин арюун ундан
аршаан.
Хүнхэрэй талын
шэмэглэл —
Сэнхир торгон хадагтал
Утахан Онон мэлмэрнэ.
Нютаг ороной аглаг
байгаали —
Нангин дэлгэр дэлхэйн
шэмэг.
Агын талын hайрхал —
Бабжын сэрэг гэгдэhэн
Сэрэг нарhан ногоорно.

Хорёодо зон уригдажа, нара зүб гороолон, hонирхожо харабад, уншажа хадуубад. Энэ ёhололдо ерэhэн зон Будалан hууринда үнгэргэгдэхэ «Бабжын нааданда» уригдаба.

* * *

Будалан hууринай хойто талада, таримал сэсэрлиг модоной үбэртэ, үнгын түг хиюраар шэмэглэгдэнхэй. Стадион тээшэ үнгэ бүриин машина, мотоцикл унаатан hубарина, hууринайхид бүлэг, бүлэгөөрөө, ганса нэгээрээ зэлэ татан алхалнад. Нютагай соёлой хүдэлмэрилэгшэ Норсоной Мүнхэ-Жаргалай зохёон найруулhан «Бабжын наадан» үдэ багта эхилжэ, «Бабжын наадан-90» гэhэн гаршагтай шара транспарант үргэгдэбэ. Сагаан моритой, сагаан торгон дэгэлтэй Бабжа баатар хаашуулаа дахууланхай, номо hаадаг баринхай заларан ерэхэдэнь, алта мүнгэн зүүдхэлээ надхуулhан, үнгын торгон дэгэлээ толоруулhан үбгэд хүгшэд, хүбүүд, басагад, эдир хүүгэд доро дохин угтажа, угтамжын дуугаар бүхы Будаланиие зэдэлүүлэн, сагаан эдеэн айраг тарагаараа угтабад. «Ононой урадхал» ансамблиинхид дуу, хатар харуулбад. Энэ нээлгын удаа «Эрын гурбан наадан» эхилжэ, hур харбаан, бүхэ барилдаан, мори урилдаан болоо.

hур харбалга 30—40 метр зайhаа, боложо, hүдэнтын залуу hуршан Жалсанай гэгшэ ойлжо, «Бабжа баатар мэргэн» гэжэ солодо хүртөөд, эрхим шан абаба.

Барилдаанда 35 бүхэшүүл хэбаадан, буряад заншалаараа дүрэ буляалдан барилдаад, СССР-эй спортын мастер, Хүнхэрэй hургуулиин багша Дашиев Бадма-Сада илажа, «Бабжа баатар бүхэ» гэhэн солодо хүртөөд, эрхим шан абаба.

Мори урилдаан таримал ойн хойто талада боложо, 3—5 модоной зайда сэхэ руунь арба гаран мори урилдуулба. «Бабжа баатарай хүлэг» гэhэн солые Гүнэйн зээрдэ гүйгөөшэ абажа, эрхим шанда хүртөө.

Удаань лотерей наадан эмхидхэгдэжэ, морин, үнеэн эрхимтэй, хүрьган, поршоонхо адагтай шүүбэринүүд болоо.

«Ононой урадхал» ансамблиин фольклорно бүлэгэйхид ехэ hонин концерт харуулжа, урданай, мүнөөнэй уянгата дуугаараа Ононой хоймор талые зэдэлүүлээ, уран хошон үгөөрөө наада харагшадые энеэлгэн садхаа, гоё hайхан хубсаhаараа нюдэнэй хужар болоо.

Тэрэ үдэр эндэ тэндэhээ бороо аадарай hарха барха үүлэн гарабашье, Бабжа баатарта зорюулhан хүшөө тэмдэг нээлгэдэ, «Бабжын наадан-90» гээшые hайн hайханаар үнгэргыт даа гэhэн шэнги, дуhалшье бороогүй, hэрюухэн hэбшээ hалхитай, нара ногоо татаhан үдэрэй үнжэhэнинь ехэл hайн байгаа.

Б-Б. НАМСАРАЙН,
ажалай ветеран.
Будалан — Ага.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

Тэжээл бэлэдхэлгэ хүшэр хүндэ эрхэ байдалда үнгэржэ байна. Тиимэ хадань түрүү онол аргануудые нэбтэрүүлжэ байhан түрүү дүй дүршэлые олоной шададбари болгохо шухала. Энэ талаар Хориин районой Үдын совхозой ахалагша хонишон Г. М. Бимбаевай дүй дүршэл hонирхолтой. «Хонишоной hуринууд» гэhэн Н. Дегтяревой корреспонденци дотор хонишоной гэр бүлын үбhөө хуряажа байhан тухай хэлэгдэнэ.

Эртын түргэн гутадаг продукци худалдажа абаад, буйлуулан худалдаhанhаа ороhон олзо доходой түлөө налог абтахагүй. Энээн тухай республикын Министрнүүдэй Соведэй тогтоол дотор хэлэгдэнэ.

КПСС-эй Зэдын райкомой секретарь В. Хандуевай статья «Хүнүүд танда туhалха» гэhэн гаршагтай.

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Калантаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающее—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское 3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР Директор 2-40-45 Заказ № 93